

Strasbourg, 8 June 2006

ACFC/SR/II(2006)003
/Ukrainian version/

**SECOND REPORT SUBMITTED BY UKRAINE
PURSUANT TO ARTICLE 25, PARAGRAPH 1
OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

Received on 8 June 2006

**Державний комітет України у справах національностей та
міграції**

**ДРУГА ДОПОВІДЬ УКРАЇНИ ПРО ВИКОНАННЯ РАМКОВОЇ
КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН**

Київ – 2006

ЗМІСТ

Частина 1. Основні правові та організаційні засади виконання в Україні положень Рамкової конвенції про захист національних меншин

Політика України щодо захисту прав національних меншин, задоволення їхніх етнокультурних потреб -----	1
Діяльність щодо виконання положень Рамкової конвенції в Україні-----	2
Інформування громадськості про Рамкову конвенцію -----	3

Частина 2. Дотримання в Україні положень Рамкової конвенції про захист національних меншин -----

Стаття 1 -----	4
Стаття 2 -----	4
Стаття 3 -----	6
Стаття 4 -----	7
Стаття 5 -----	9
Стаття 6 -----	14
Стаття 7 -----	17
Стаття 8 -----	19
Стаття 9 -----	21
Стаття 10 -----	24
Стаття 11 -----	27
Стаття 12 -----	28
Стаття 13 -----	35
Стаття 14 -----	36
Стаття 15 -----	37
Стаття 16 -----	42
Стаття 17 -----	42
Стаття 18 -----	43
Стаття 19 -----	44
Стаття 20 -----	45
Стаття 21 -----	45
Стаття 30 -----	45

Частина 3. Додатки

1. Національний склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року -----	4
2.Список керівників всеукраїнських громадських організацій національних меншин України -----	3
3.Засоби масової інформації та обсяги теле-і радіопередач мовами національних меншин -----	3
4.Інформація щодо виконання Україною зауважень Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин-----	7

Розділ 1. Основні правові та організаційні засади імплементації положень Рамкової конвенції про захист національних меншин в Україні

Державна етнонаціональна політика України у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин

Рамкова конвенція про захист національних меншин (далі - Рамкова конвенція) є базовим загальноєвропейським документом, який був ратифікований Україною 9 грудня 1997 року. Відповідно до ст.9 Конституції України Рамкова конвенція стала частиною національного законодавства.

Упродовж періоду, що минув з часу імплементації положень Рамкової конвенції, значну увагу було приділено приведенню національного законодавства з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин у відповідність до європейських норм і стандартів.

Україна прагне створити умови для рівноправного розвитку та активної участі представників різних національностей в соціально-економічному, політичному та духовно-культурному житті держави, котрі разом з українцями складають єдину етнонаціональну структуру суспільства.

Підтримання атмосфери толерантності, усунення чинників міжнаціональної напруженості і конфліктів є одним з найголовніших завдань України як правової, демократичної держави, що обрала шлях до інтеграції в європейське співтовариство.

Політико-правовою основою формування і реалізації державної етнонаціональної політики та забезпечення прав національних меншин стали Конституція України, Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності, Декларація прав національностей України, Закон України "Про національні меншини в Україні", , Закон "Про місцеве самоврядування в Україні".

Ряд правових принципів і процедур, що захищають інтереси національних меншин, передбачені в законодавчих актах про громадянство, про об'єднання громадян, про свободу совісті та релігійні організації, про освіту, в Основах законодавства України про культуру.

Наступним кроком до впровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав національних меншин стала ратифікація Україною 15 травня 2003 року № 802-IV Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Контроль за дотриманням законодавства України у сфері забезпечення прав національних меншин здійснюють Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції, Комітет з питань прав людини,

національних меншин і міжнаціональних відносин Верховної Ради України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин та забезпечення прав національних меншин, здійснює управління, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання у зазначеній сфері - є Державний комітет України у справах національностей та міграції (Указ Президента України від 13 вересня 2001 р. № 836).

Держкомнацміграції України за участю центральних та місцевих органів виконавчої влади приділяється значна увага практичній реалізації положень Конституції та законів України, указів та розпоряджень Президента України та Кабінету Міністрів України щодо підтримки діяльності національно-культурних товариств. Зокрема, здійснюється низка організаційно-практичних заходів, спрямованих на гармонізацію міжетнічних відносин в Україні, збереження міжнаціонального миру і злагоди, проведення моніторингу щодо етнополітичної ситуації та задоволення культурно-просвітницьких, мовно-освітніх та інформаційних потреб етнічних спільнот України, збереження ними власної національно-культурної самобутності, запобігання будь-яким проявам ксенофобії і расової нетерпимості.

Питання забезпечення прав і свобод національних меншин постійно перебувають у полі зору Президента і Уряду України.

У своїх виступах Президент України В.А. Ющенко неодноразово наголошував, що держава постійно спрямовує свої зусилля на створення гідних умов для задоволення духовних, освітніх, культурних, соціальних потреб усіх етнічних спільнот, які проживають в Україні.

Президент України своїм Указом від 24.01.06 № 39/2006 доручив центральним органам виконавчої влади продовжити роботу щодо удосконалення механізмів практичної реалізації правових, соціальних та організаційно-фінансових засад, спрямованих на забезпечення прав громадян України - представників різних національностей, відродження їхньої етнічної та релігійної самобутності, забезпечення виконання резолюції Комітету Міністрів Ради Європи ResCMN (2003)5 щодо імплементації Україною Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.

Діяльність щодо виконання положень Рамкової Конвенції

Виконання положень Рамкової конвенції відбувається шляхом адаптації національного законодавства до її положень, застосування їх у практичній діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, що сприяло розв'язанню проблем етнонаціонального розвитку, формуванню толерантності та злагоди в міжнаціональних відносинах, створенню належних умов для розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин України.

Інформування громадськості про Рамкову Конвенцію

Громадськість України постійно інформується про стан імплементації положень Рамкової Конвенції та міжнародно-правових документів в галузі прав людини та захисту національних меншин.

Зокрема, Державним комітетом України у справах національностей та міграції спільно із Радою Європи проведено міжнародний семінар з питань виконання положень Рамкової конвенції в Україні. На семінар були запрошені представники законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, засобів масової інформації і громадських організацій національних меншин. До семінару був підготовлений збірник нормативно-правових актів, в якому опубліковано текст Рамкової конвенції та висновок Консультативного комітету щодо України від 1 березня 2002 року.

З метою широкого інформування громадськості, зміцнення демократичної стабільності та попередження конфліктів, в рамках Спільної програми Європейської Комісії та Ради Європи, в Україні під егідою Інституту законодавства Верховної Ради, Комітету Верховної Ради України з прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин за участю Держкомнацміграції відбувся міжнародний науково-практичний семінар "Міжнародно-правові стандарти щодо прав національних меншин: стан і проблеми реалізації в Україні". За його результатами підготовлений збірник „Права людини в поліетнічному суспільстві”, а також видано текст Рамкової Конвенції українською та 15 мовами національних меншин, які проживають на території України.

За ініціативи Держкомнацміграції на основі зібраних інформаційно-аналітичних матеріалів видано книгу „Міжнаціональні відносини і національні меншини України”. Стан. Перспективи.” Видання містить статті відомих державних діячів та науковців з питань етнополітики, добірку найважливіших законодавчих актів, міжнародно-правових документів, присвячених етнонаціональним процесам в українському суспільстві та аналітичний збірник „Міжнаціональні відносини в Україні. Стан. Тенденції. Перспективи”, в якому подано узагальнені результати моніторингу з міжнаціональних відносин і забезпечення прав національних меншин в рамках виконання положень Рамкової конвенції в Україні.

РОЗДІЛ І

Дотримання Україною положень Рамкової конвенції про захист національних меншин

СТАТТЯ 1. Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним із напрямів міжнародного співробітництва.

З питань забезпечення прав національних меншин Україна співпрацює з міжнародними організаціями: ООН, ОБСЄ, Радою Європи, Міжнародною організацією з міграції (МОМ), ЮНЕСКО, з іншими організаціями.

Україна є стороною таких міжнародно-правових актів що стосуються захисту прав національних меншин як:

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;

Конвенція Міжнародної Організації Праці щодо дискримінації в галузі праці та занять;

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права;

Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього;

Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в сфері освіти;

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;

Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини;

Конвенція про права дитини;

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

Рамкова конвенція про захист національних меншин;

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин.

Згідно зі статтею 24 Конституції України всі громадяни мають рівні конституційні права та є рівними перед законом.

Враховуючи те, що права національних меншин є невід'ємною частиною прав людини, особам, з числа національних меншин, гарантується можливість звернутися до органів правосуддя з питань захисту своїх прав. У статті 55 Конституції України зафіксовано: "Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних форм і засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна".

СТАТТЯ 2. Положення цієї Рамкової конвенції застосовуються сумлінно, в дусі взаєморозуміння, терпимості та згідно з принципами добросусідства, дружніх відносин та співробітництва між державами.

Відповідно до статті 9 Конституції України, у якій зазначено: "Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України", Рамкова конвенція з 9 грудня 1997 року стала складовою національного законодавства України.

Такі основні положення Рамкової конвенції як право рівності перед законом та право на рівний правовий захист, здійснення заходів щодо будь-яких проявів дискримінації, використання мови у різних сферах суспільного життя, відображення місцевих топонімів, вивчення та навчання рідною мовою, функціонування засобів масової інформації, одержання та поширення інформації мовами національних меншин, встановлення та підтримування вільних та мирних транскордонних контактів з особами інших держав, зокрема, з тими, з якими їх об'єднують спільні етнічні ознаки, зафіксовані у чинному законодавстві України і підкріплюються практичною державною етнонаціональною політикою.

Переважна більшість зобов'язань стосовно забезпечення політичних, соціальних, культурних та мовних прав національних меншин, що згідно з Рамковою конвенцією та іншими міжнародно-правовими документами взяла на себе Україна, вже відображені в її національному законодавстві: у Конституції України, законах України "Про національні меншини в Україні", "Про об'єднання громадян", "Про освіту", в Основах законодавства України про культуру, „Про громадянство”, „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, „Про свободу совісті та релігійні організації”, „Про місцеве самоврядування в Україні”, у цивільному і кримінальному судочинстві.

Крім того, останнім часом прийняті Закони України „Про громадянство”, (нова редакція), „Про біженців”, „Про імміграцію”, „Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні”.

Відповідно до Указу Президента України від 20.01.06 № 39/2006 „Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи” передбачено подальше удосконалення існуючої політико-правової бази регулювання етнонаціональних процесів, у тому числі наголошено на необхідності "адаптувати національне законодавство до відповідних міжнародно-правових документів у сфері міжетнічних відносин та захисту прав меншин, зокрема Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин".

З метою приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері захисту прав національних меншин, зокрема, з урахуванням висновків Венеціанської Комісії та Консультативного комітету, створеного відповідно до Рамкової конвенції, у квітні ц.р. під егідою Мін'юсту діє Міжвідомча робоча група за участю заінтересованих міністерств і громадських організацій національних меншин. Експертами, які увійшли до складу цієї групи опрацьовуються концептуальні підходи щодо формату підготовки законопроекту „Про основи державної етнонаціональної політики України”, який планується внести на розгляд Кабінету Міністрів України до 1 червня 2006 року.

Водночас буде здійснюватись робота над новою редакцією Закону України „Про національні меншини в Україні”, подання якого на розгляд Уряду планується у вересні поточного року після схвалення Верховною Радою України Закону України „Про основи концепції державної етнонаціональної політики України”.

Для вирішення комплексу питань, пов'язаних з нормативним,

фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням реалізації положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин на базі МЗС створена і функціонує Міжвідомча робоча група до складу якої увійшли представники заінтересованих міністерств і відомств, вчені, громадські діячі.

Робочою групою будуть опрацьовуватись аналітичні матеріали щодо визначення переліку мов, які потребують спеціального захисту, і конкретних варіантів зобов'язань держави до кожної з них. У перспективі це дасть змогу внести зміни до Закону України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”.

СТАТТЯ 3

1. Кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вільно вирішувати, вважатися чи не вважатися їй такою, і це рішення або здійснення прав у зв'язку з ним не повинно завдавати шкоди такій особі.

2. Особи, які належать до національних меншин, можуть здійснювати права і свободи, що випливають з принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, одноосібно та разом з іншими.

Параграфи 1,2

У преамбулі до Конституції України зазначено, що Український народ¹ складають громадяни України всіх національностей. Визнаючи носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні поліетнічний український народ, Конституція одночасно визначає структурні компоненти українського суспільства - українську націю, національні меншини та корінні народи і покладає на державу обов'язок сприяти їх етнічній, культурній, мовній та релігійній самобутності (стаття 11).

Національне законодавство України не містить переліку груп громадян, які відносяться до національних меншин. У статті 3 Закону України "Про національні меншини в Україні" зазначається, що "до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою".

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні нараховувалось 37,5 млн. українців (77,8% від загальної кількості населення) і 10,9 млн. (22,2 %) представників понад 130 національностей. Найчисельнішою національною меншиною країни є росіяни – 8,3 млн. осіб або 17,3% всього населення.

Наступних шістнадцять етнічних груп нараховують від 300 тис. осіб: до 30 тис. осіб, це: білоруси-275,8 тис (0,6% населення), молдовани – 258,6 тис. (0,5%), кримські татари- 248,2 (0.5 %), болгари - 204,6 тис. (0,4%), угорці-156,6 тис. (0,3%), румуни - 151,0 (0,3%), поляки - 144,1 тис. (0,3%), євреї-103,6 тис. (0,2%), вірмени -99,9 тис. (0,2%), 91,5 тис

¹ Відповідно до Конституції України термін "український народ" означає - громадян України всіх національностей, а термін "українська нація" - громадян української національності.

греки (0,2%), татари - 73,3 тис. (0,2%), цигани (рома) 47,6 тис. (0,1%), азербайджанці - 45,2 тис. (0,1%), грузини - 34,2 тис. (0,1%), німці- 33,3 тис. (0,1%), гагаузи-31,9 тис. (0,1%).

Чисельність представників інших 100 національностей складає від 50 тис. до 300 осіб (Додаток № 1).

У ході Всеукраїнського перепису населення була облікована кількість осіб окремих етнографічних груп українського етносу (бойки, гуцули, лемки, литвини, поліщуки, русини), які постійно проживають в Україні. Загальна кількість представників цих субетносів нараховувала на період перепису 32,4 тис. осіб. Основним місцем проживання були дві західні області (Закарпатська - 10,2 тис. осіб або 31,5 % усієї кількості та Івано-Франківська - 21,5 або 66,3 %, незначна їх кількість мешкала також у Тернопільській (364 особи або 1,1 %) та Львівській (196 осіб або 0,6 % областях. В інших 23 регіонах їх налічувалось 179 осіб.

Найбільшу за чисельністю групу серед населення вищезазначених субетносів склали гуцули (21,4 тис. або 66,0 %) та русини (10,2 тис. осіб або 31,4 %). Лемки нараховували 672 особи, бойки-131 особу, литвини-22 особи, поліщуки - 9 осіб. На ці групи населення поширюються положення Рамкової конвенції про захист національних меншин.

З метою відродження та збереження самобутньої культурної спадщини та національних традицій субетнічних груп, Кабінетом Міністрів України затверджено Програму заходів щодо духовного відродження лемків, бойків і гуцулів на період до 2009 року.

Переписи населення, що проводяться в Україні, перш за все мають на меті проаналізувати демографічну ситуацію, поселенську структуру населення, мовно-освітні ознаки, тощо, й не мають на меті визначення національної приналежності громадян України.

Реально визначилися як національні меншини, тобто утворили свої громадські організації, які представляють і відстоюють перед органами державної влади і органами місцевого самоврядування права та інтереси своєї національності 33 етноси. (Додаток №2).

Стаття 11 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошує: "Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається". Згідно зі статтею 13 цього Закону "Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання.

Центральним органом виконавчої влади, що відповідає за збір і оприлюднення демографічних даних, є Державний комітет статистики України. Статистичні дані щодо етнічного складу населення держави збираються тільки під час переписів населення. В Україні останній перепис було проведено у 2001 році.

СТАТТЯ 4

1. Сторони зобов'язуються гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. У зв'язку з цим будь-яка дискримінація на підставі належності до національної меншини забороняється.

2. Сторони зобов'язуються вжити, у разі необхідності, належних заходів з метою досягнення у всіх сферах економічного, соціального, політичного і культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення. У зв'язку з цим вони належним чином враховують конкретне становище осіб, які належать до національних меншин.

3. Заходи, вжиті відповідно до пункту 2, не розглядаються як акт дискримінації.

Параграфи 1,2,3

Право рівності перед законом у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя закріплено статтею 24 Конституції України: "Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками". Право рівності перед законом та заборона дискримінації за етнічною ознакою зафіксовані також в Законі України "Про національні меншини в Україні".

Так, у статті 1 цього Закону зазначено: "Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення. Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загально визнаних прав людини".

Згідно зі статтею 9 цього ж Закону "Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право, відповідно, обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях". Стаття 18 цього ж Закону проголошує: "Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється й карається законом".

Контроль за дотриманням зазначених положень національного законодавства та Рамкової конвенції у межах своїх повноважень здійснюють Президент України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади, зокрема Міністерство юстиції України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмен).

Головним політичним документом, який проголосив рівні з етнічною більшістю права національних меншин та визначив основи державної політики у сфері міжнародних відносин, є Декларація прав національностей України прийнята 1 листопада 1991 р. Верховною Радою України.

СТАТТЯ 5

1. Сторони зобов'язуються створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, зберігати основні елементи своєї самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину.

2. Без шкоди для заходів, що вживаються, згідно з їхньою загальною політикою інтеграції, Сторони утримуються від політики та практики асиміляції осіб, які належать до національних меншин, супроти їхньої волі і захищають цих осіб від будь-яких дій, спрямованих на таку асиміляцію.

Параграф 1

Збереження та розвиток культур національних меншин розглядається державою як важлива складова загальнонаціонального культурного розвитку, втілення основних принципів культурної політики України.

Відповідно до статті 2 Основ законодавства України про культуру, основними принципами культурної політики є:

визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України;

збереження і примноження культурних надбань;

гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських організацій;

рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної приналежності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;

доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина.

Право на збереження етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності закріплено статтею 11 Конституції України: "Держава сприяє консолідації розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України." Цим самим законодавчо закріплено відмову від політики асиміляції.

Стаття 6 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошує: "Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення

національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Пам'ятки історії і культури національних меншин на території України охороняються законом".

Згідно зі статтею 35 Конституції України "Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова", отже, державної релігії не існує. Законодавством України не встановлено перелік визнаних державою релігій. Відповідно до згаданої статті Конституції України гарантується право "сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність".

За українською мовою законодавчо (стаття 10 Конституції України) закріплено статус єдиної державної мови. Цією ж статтею зафіксовано, що: "В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України".

Відповідно до статті 4 Основ законодавства України про культуру, державою гарантуються "рівні права і можливості щодо використання у сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України".

Контроль за дотриманням зазначених положень національного законодавства та Рамкової конвенції у межах своїх повноважень здійснюють Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмен), Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади, зокрема Державний комітет України у справах національностей та міграції.

Питання збереження та розвитку культури національних меншин є об'єктом постійної уваги з боку Уряду України.

Зокрема, з метою сприяння національно-культурному розвитку етнічних спільнот Кабінетом Міністрів України схвалено Програму заходів щодо соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року, Заходи щодо державної підтримки збереження культурної спадщини кримських караїмів і кримчаків, а також Заходи щодо духовного відродження гуцулів, бойків і лемків як етнографічних груп українців.

Одним з напрямів державної молодіжної політики є сприяння соціальному становленню і самореалізації молоді національних меншин. Ці завдання визначено Загальнодержавною програмою підтримки молоді на 2004 -2008 роки.

На всеукраїнському рівні діють 114 молодіжних громадських організацій, зареєстрованих Мін'юстом. Зокрема, успішно реалізовані такі програми: відкритий молодіжний форум Донбасу „Молодь без кордонів”, „Молодь – за міжконфесійне порозуміння”, „Всеукраїнський форум молоді і студентів „Схід – Захід-Північ-Південь”.

Міністерством України у справах молоді, сім'ї та спорту за участю

Міністерства у справах молоді, сім'ї та гендерної політики АР Крим проводяться заходи, спрямовані на інтеграцію кримськотатарської молоді в українське суспільство, ознайомлення громадськості з діяльністю кримськотатарських молодіжних організацій, активізацію та соціалізацію молоді Криму. Зокрема, у 2005 році відбулися заходи, присвячені 10- річчю кримськотатарського руху в Україні, видано збірку „Кримськотатарський молодіжний рух в Україні 1994-2005 рр.”

З часу набуття чинності Рамкової конвенції про захист національних меншин громадський рух в Україні пройшов основну стадію становлення та структуризації. Сформувався основні цілі та мета їх діяльності, визначилися лідери. Зросла внутрішня солідарність, згуртованість представників національно-культурних товариств, удосконалюється співпраця цих об'єднань з органами виконавчої влади різних рівнів. Через дорадчо-консультативні органи - Ради, які створені практично в усіх регіонах, посилюється їхній вплив на прийняття дієвих рішень, пов'язаних із задоволенням соціо-культурних та інформаційних потреб представників етнічних спільнот.

Подвижницька громадська діяльність керівників громадських організацій національних меншин оцінена високими державними нагородами, відзначена почесними грамотами Держкомнацміграції. Зокрема, голова Єврейської Ради України, Голова Ради національних товариств України нагороджений Орденом “За заслуги III ступеня”, керівникам Всеукраїнських національно-культурних товариств, зокрема болгарської, грецької, чеської, корейської, татарської, ромської національних меншин присвоєно звання “Заслужений працівник культури України”.

Відповідно до бюджетної програми „Заходи із відтворення культур національних меншин і фінансова підтримка газет, що виходять мовами національних меншин”, Держкомнацміграції надає організаційну і фінансову підтримку громадським організаціям національних меншин України у проведенні різноманітних культурних–просвітницьких заходів - фестивалів, днів культури, конференцій, семінарів тощо. За сприяння місцевих органів влади національно-культурним товариствам надаються приміщення для здійснення культурологічної діяльності.

Починаючи з 2006 року, з метою забезпечення відкритості і прозорості під час ухвалення рішень щодо фінансової підтримки заходів, спрямованих на відродження, збереження і розвиток історії, культури, мов і традицій національних меншин України та друкованих ЗМІ, що виходять національними мовами, Держкомнацміграції ініційовано проведення конкурсу за програмою «Відродження, розвиток і збереження етнокультурної самобутності національних меншин України». До складу конкурсної комісії входять представники Держкомнацміграції та Ради керівників всеукраїнських громадських організацій національних меншин при Держкомнацміграції України, із залученням незалежних експертів.

Станом на 1 січня 2006 р. в Україні нараховувалося понад 2 тис.

професійних та аматорських театральних, музичних і фольклорних колективів національних меншин.

Серед них- циганський музично-драматичний театр "Романс" (м. Київ), кримськотатарський театр (м. Сімферополь), угорський театр ім.Д.Іллеша (м. Берегове) Закарпатської області, польський народний театр (м. Львів).

Щорічно за підтримки держави проводяться такі культурно-мистецькі заходи як: Дні Європи, Свято слов'янської писемності і культури (м. Київ), фестивалі єврейської культури "Шалом Україно!", чеський "Плес", Всеукраїнський фестиваль "Всі ми діти твої, Україно!", Всеукраїнський фестиваль національних колективів „Дружба”, фестиваль культур національних меншин "Мелодії солоних озер", (Мукачеве Закарпатської області), румунські свята "Мерцішор і "Лімба ноастре", Всеукраїнський фестиваль молдовської культури (Одеська обл.), Міжнародний пленер живописців, майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва–представників національних меншин (м.Чернівці), молодіжне кримськотатарське свято „Хидерлез” (м. Сімферополь).

За фінансової підтримки Мінкультури і туризму за участю представників національних меншин випущено компакт-диски: розвиток польської, румунської, єврейської, караїмської і німецької культури в Україні.

Культурно-мистецькі потреби репрезентують 85 Центрів національних культур національних меншин. Цікавий досвід у сфері розвитку і збереження культурної самобутності напрацьовано Центром національних меншин в м. Ужгороді, Центром болгарської культури в м. Одесі, Польським домом в м. Києві.

У 360 бібліотеках України функціонують відділи літератури мовами національних меншин, що складає 62 відс. загального фонду літератури, яка міститься у книгосховищах близько 20 тис. масових та універсальних бібліотек України).

Державні архівні установи відповідно до вимог законодавства у сфері інформації та архівної справи забезпечують доступ представників національних меншин до документів Національного архівного фонду з метою вивчення ними своєї історії, мови та релігії.

Упродовж 1999-2005 рр. державні архівні установи здійснювали виявлення у фондах архівів документів про історичне минуле національних меншин, які проживали на території України у різні часи, зокрема, ромів, євреїв, поляків, молдован тощо. На офіційному сайті Держкомархіву України опубліковано виставки документів on-line: „Документи до 60-річчя депортації кримських татар і осіб інших національностей”, „Документи з історії і культури євреїв в архівах України”.

У 2005 році у приміщенні Центрального державного музею-архіву літератури і мистецтва України відкрито документальну виставку „Україна – Чехія: сторінки спільної історії”. Архівними установами

Україні підготовлено низку документальних збірників та інформаційно-довідкових видань, в яких висвітлюється історичне минуле національних меншин, зокрема, „Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії”, „Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775-1940 рр.)”, „Культура кримських татар. Кінець XVIII ст. – перша пол. XX ст”. Довідник.

За останні два роки в Україні видано 14790 назв книг і брошур мовами національних меншин накладом 52804,7 тис. прим. З них – російською мовою - 4200 назв, накладом 16 млн. прим., українською і російською мовами 472 назви тиражем 501,6 тис. прим.

Спеціалізованим видавництвом літератури мовами національних меншин „Етнос” та відповідними редакціями регіональних державних видавництв в м.м. Дніпропетровську, Львові, Одесі, Ужгороді і Сімферополі здійснюється випуск літератури мовами етнічних спільнот. Упродовж останніх трьох років вийшли друком понад 450 назв книг 23 мовами національних меншин.

Щорічно в Україні реалізується Програма випуску соціально значущих видань, державним замовником якої є Держкомтелерадіо. Ця Програма передбачає випуск літератури для національних меншин України за рахунок коштів державного бюджету.

У березні 2005 року відбулась презентація двомовного видання (українською і грузинською мовами) Шота Руставелі „Витязь в тигровій шкурі”, яка пройшла в рамках Міжнародної виставки „Україна інформаційна”, приуроченої до проведення 7-ї Європейської міністерської конференції з питань політики у сфері засобів масової інформації.

Статтею 6 Закону України "Про національні меншини в Україні" гарантується охорона пам'яток історії і культури національних меншин.

Міністерство культури і туризму України у рамках Всеукраїнської експедиції „Моя земля – земля моїх батьків” здійснює збір фольклорної етнокультурної спадщини, яка використовується при проведенні різноманітних культурно-мистецьких заходів. Забезпечується державна охорона пам'яток історії та культури, зокрема, встановлюються пам'ятники, меморіальні дошки, ведеться робота щодо збору інформації про пам'ятні місця, пов'язані з історією національних меншин. Зокрема, у Закарпатській області споруджено близько 60 пам'ятників і пам'ятних знаків на честь відомих діячів культури і важливих історичних подій національних меншин регіону.

У 143 музеях України відкриті експозиції національних меншин на тему: „З історії національних меншин”, „Мистецтво одного села”, „Єдина родина – моя Україна, „ Національний костюм тощо.

Параграф 2

Виходячи з багатонаціонального складу населення України, враховуючи традиції мирного співжиття на її території різних в етнічному, культурному, мовному і релігійному відношенні етнічних меншин, Україна

взяла курс на формування багатокультурного суспільства.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади через систему організаційно-практичних заходів сприяють гармонізації міжнародних відносин, задоволенню національно-культурних потреб етнічних спільнот, активізації їхньої участі у соціально-економічному, політичному та духовно-культурному житті суспільства.

СТАТТЯ 6

1. Сторони заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу вживають ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, які проживають у межах територій Сторін, незалежно від їх етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації.

2. Сторони зобов'язуються вживати належних заходів для захисту осіб, які можуть стати об'єктами погроз або актів дискримінації, ворожого ставлення чи насильства на підставі їх етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності.

Параграф 1

Статтею 2 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошено: "Громадяни України всіх національностей зобов'язані дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин". Обов'язок громадян поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди національних меншин також закріплений статтею першою Основ законодавства України про культуру.

Держкомнацміграції приділяється належна увага щодо забезпечення прозорості у здійсненні державної політики у сфері міжнародних відносин та забезпечення прав національних меншин.

Організаційно-правовими засадами залучення громадськості, зокрема національних меншин до участі в прийнятті управлінських рішень, їх вільного доступу до інформації про діяльність Держкомнацміграції є діяльність Ради представників всеукраїнських громадських організацій національних меншин, розміщення для ознайомлення національно-культурних товариств на веб-сайт сторінки Комітету прес-релізів, анонсів та програм всеукраїнських культурно-просвітницьких заходів, проектів законів та підзаконних актів, з питань, що належить до сфери його компетенції.

Регулярно в ході проведення всеукраїнських та регіональних культурно-просвітницьких заходів, виступах та публікаціях працівників Комітету у засобах масової інформації проводиться різнобічна роз'яснювальна робота серед представників різних національностей щодо

рівності прав і свобод людини і громадянина незалежно від його раси, національності, мови, ставлення до релігії, належності до громадських об'єднань і груп.

Параграф 2

Захист національних меншин від актів дискримінації гарантується відповідними положеннями в ряді законодавчих актів України. Так, стаття 24 Конституції України проголошує, що "не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками". Аналогічне положення зафіксоване в статті Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" та ряді інших законів.

Стаття 37 Конституції України забороняє діяльність політичних партій громадських організацій, програмні цілі або діяльність яких спрямована на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі. Подібне положення міститься у статті 66 Кримінального кодексу України, якою передбачено відповідальність за розпалювання національної ворожнечі, приниження національної честі та гідності, обмеження прав незалежно від національної приналежності громадян. Стаття 3 Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" забороняє використання друкованих засобів масової інформації для розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі.

У 2006 році Держкомнацміграції України за участю заінтересованих міністерств та громадських організацій національних меншин розпочато підготовку (нової редакції) Закону України „Про національні меншини в Україні”, яким пропонується конкретизувати зміст статті 18 чинного закону, і викласти її у такій редакції: “будь-яка дискримінація на підставі належності до національної меншини, а також дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, забороняються і караються законом”.

Упродовж останніх років, Держкомнацміграції, в межах повноважень, демонструється чітка й однозначна позиція на будь-які прояви національної нетерпимості. Це стосується зокрема діяльності Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП).

Комітетом за участю всеукраїнських єврейських національно-культурних товариств регулярно оприлюднювались заяви щодо публікацій, які мали місце на сторінках офіційних видань МАУП, зокрема журналу “Персонал” та газети “Персонал-плюс”. Тенденційність зазначених публікацій могла спричинити загострення взаєностосунків між представниками різних національностей та призвести до виникнення

конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин.

Держкомнацміграції, відповідно до ст. 46 Закону України “Про інформацію” та ч. 1 ст. 3 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” було подано позовну заяву до Голосіївського районного суду про припинення випуску згаданих видань “Персонал-плюс” та журналу “Персонал”. Аналогічні позови до Печерського та Оболонського районних судів подані Всеукраїнським єврейським конгресом, Асоціацією єврейських громадських організацій та общин України, Асоціацією “За міжнаціональний мир та злагоду в Україні”.

Ситуація, пов’язана із протиправною, на думку Комітету, ксенофобською діяльністю МАУП, неодноразово розглядалась на засіданнях Ради представників всеукраїнських громадських організацій національних меншин при Держкомнацміграції, рішення якої оприлюднювались у засобах масової інформації. Відповідні звернення із застереженням про припинення будь-яких творчих контактів з МАУП були направлені центральним органам виконавчої влади, дипломатичним представництвом України закордоном та іноземних держав в Україні.

Завдяки проведеній роботі, друковані видання МАУП припинили публікацію матеріалів, що могли призвести до порушення міжнаціонального миру і злагоди в українському суспільстві.

В даний час, Держкомнацміграції за участю центральних органів виконавчої влади опрацьовується питання щодо доцільності створення на базі Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, експертної Ради з питань ксенофобії, расової дискримінації і нетерпимості. Експертні висновки Ради були б вагомим підставою для судових органів для відкриття кримінальної справи за фактом порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії, що передбачено ст. 161 Кримінального Кодексу України.

Держкомнацміграції в межах своїх повноважень, докладатиме зусиль та вживатиме відповідних заходів щодо запобігання будь-яким проявам нетерпимості або упередженого ставлення до осіб з огляду на їхню етнічну приналежність.

Прояви національної нетерпимості, ксенофобії засудив у своїх виступах Президент України В.А. Ющенко, який закликав громадян України – представників різних національностей, політичні партії й громадські організації створити в суспільстві атмосферу нетерпимості до будь-яких проявів упередженого ставлення до осіб з огляду на їхню етнічну приналежність.

Президент України зазначив, що зробить усе для того, аби в Україні ніколи не було будь-яких проявів ксенофобії, антисемітизму та міжнаціональної ворожнечі, а усім національним громадам були

гарантовані рівні права. Держава звертатиме основну увагу на створення гідних умов для задоволення духовних, освітніх, культурних, соціальних потреб всіх етнічних спільнот, які проживають на території України.

СТАТТЯ 7. Сторони забезпечують поважання прав кожної особи, яка належить до національної меншини, на свободу мирних зборів, свободу асоціацій, свободу виявлення поглядів і свободу думки, совісті та релігії.

Побудова демократичної, соціально орієнтованої правової держави є спільним інтересом всього українського народу - української нації і національних меншин. Тільки така держава здатна забезпечити права і свободи, добробут і безпеку всіх громадян на основі зваженого балансу інтересів всіх соціально-демографічних та етнічних груп суспільства.

З огляду на це, в Україні законодавчо гарантовані основні демократичні права і свободи, що сприяє формуванню і утвердженню в Україні демократичного громадянського суспільства. Повноправна участь у цих процесах представників національних меншин розглядається як необхідна умова розбудови громадянського суспільства.

Законодавство України гарантує всім громадянам право на свободу мирних зборів, свободу асоціацій, свободу виявлення поглядів, свободу думки, совісті та релігії: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб-на свій вибір" (стаття 34 Конституції України); "Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальніряди, вести релігійну діяльність" (стаття 35 Конституції України);

"Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення: політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей" (стаття 36 Конституції України);

"Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщають органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування" (стаття 39 Конституції України).

В ряді документів та законодавчих актів спеціально виокремлюються права і свободи осіб, які належать до національних меншин:

Стаття 6 Декларації прав національностей України: "Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої

культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій”;

Стаття 13 Закону України "Про національні меншини в Україні" "Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання. Участь або неучасть громадянина України, який належить до національної меншини, у громадському об'єднанні національної меншини не може служити підставою для обмеження його прав".

Згідно зі статтями 7 і 8 Основ законодавства України про культуру громадяни мають право утворювати національно-культурні товариства, творчі спілки, фонди, асоціації, центри та інші громадські об'єднання, заклади культури і мистецтва, навчальні заклади, засновувати засоби масової інформації і видавництва.

Відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України одним з пріоритетних напрямів державної політики визначено забезпечення конституційних прав і свобод національних меншин.

Реалізуючи своє право на свободу об'єднань, національні меншини України створили близько **1200** громадських організацій, **33** з них мають всеукраїнський статус.

Громадські об'єднання національних меншин вільно проводять зібрання своїх організацій. Протягом останніх двох років проведені з'їзди та конгреси Асоціації єврейських організацій та общин України, Федерації грецьких товариств України, Асоціації німців України та „Громади литовців України”.

У 2005 році під егідою Ради міністрів АРК, за участю заінтересованих міністерств і відомств, національно-культурних товариств проведено Всеукраїнський „круглий стіл” з питань удосконалення етнопатріотичної політики та забезпечення прав національних меншин.

У 2006 році відбулось засідання Ради національної безпеки і оборони України, на якому розглядалось питання „Про суспільну ситуацію в Автономній Республіці Крим”. За його результатами Президентом України видано Указ №154/2006 „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 лютого 2006 року „Про суспільну ситуацію в Автономній Республіці Крим”.

В акті Президента України дано доручення Кабінету Міністрів України, Раді міністрів АР Крим, заінтересованим міністерствам та відомствам налагодити систему моніторингу щодо розвитку етнопатріотичних процесів та задоволення етнокультурних потреб представників різних національностей.

СТАТТЯ 8. Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право сповідувати свою релігію або переконання і створювати релігійні установи, організації та асоціації.

Українська держава в своєму ставленні до релігії та церкви виходить із загальноприйнятих міжнародних норм, визнаючи рівноправність всіх релігій, віросповідань і релігійних організацій, максимально сприяючи діяльності цих організацій. Відповідно до Конституції України (стаття 35) церква і релігійні організації відокремлені від держави, у зв'язку з чим вони не отримують фінансову та інші форми прямої чи непрямої підтримки з боку держави.

У сфері дотримання прав людини і свободи совісті, Україна буде свою державну політику на принципах законності і соціальної справедливості. Ця політика щодо релігії і церкви спрямована на створення сприятливих умов діяльності релігійних організацій: забезпечення ними своєї соціальної місії, використання засобів масової інформації; забезпечення рівних прав і можливостей для всіх релігійних організацій; утвердження релігійної і світоглядної терпимості; визнання статусу релігійних організацій, закріпленого в міжнародних правових актах; вирішення питань повернення майна релігійних організацій, незаконно конфіскованого тоталітарною владою в попередні роки. Держава поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій.

Практично з усіх питань життєдіяльності релігійних організацій прийняті відповідні нормативно-правові акти.

Права власності, підприємництва, землекористування, трудові відносини, в які вступають члени релігійних організацій, регулюються чинними законодавчими актами про власність, підприємництво, землю, працю, соціальні страхування.

Нині в Україні діє 29,8 тис. релігійних організацій. Практично завершено формування управлінських структур церкви. Питаннями їх подальшого розвитку займаються 285 духовних центрів й управління.

Проблеми з кадрами священнослужителів вирішуються завдяки роботі 163 вищих і середніх церковних навчальних закладів. Діють 365 монастирів кількість яких виросла майже у 6,4 разів. На ниві милосердя працюють 283 місії. За найширшої конфесійної розмаїтості чільні позиції в релігійному житті країни займає християнство.

Створення конституційно-правового поля свободи совісті, гарантії розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності національних меншин дали поштовх розвитку релігійно-інституційної інфраструктури етноконфесійних меншин, збагаченню їхнього релігійно-духовного буття.

В Україні діють релігійні організації з чітко вираженою етноконфесійною ознакою: реформати, лютерани, іудеї, мусульмани, тощо.

У багатьох випадках диференціація за національною ознакою (росіяни, болгари, румуни, молдовани, греки) відбувається в основному в межах релігійних громад, а національно-духовні потреби віруючих задовольняються у формі богослужінь національною мовою з дотриманням релігійних традицій і звичаїв, що властиві цим національностям.

В цілому репрезентація духовних, культурно-освітніх і специфічних релігійних потреб національних меншин характерна для всіх традиційних віросповідань, а також окремих новітніх релігійних рухів.

Станом на 01.01.2006 р. кількість релігійних громад національних меншин складає 872 одиниці.

За останні роки динамічний розвиток отримала мережа іудейських громад. Сьогодні у всіх областях України нараховується 261 єврейська громада.

Половину релігійних громад створених національними меншинами складають мусульманські, основу яких репрезентують тюркомовні народи: кримські і поволзькі татари, турки, азербайджанці. Більшість з 477 мусульманських громад, що діють в Україні, знаходяться в Автономній Республіці Крим - 356, решта - 121 у 20 областях, м. Києві і Севастополі.

За сприяння органів місцевої влади етноконфесійні меншини розвивають мережу шкіл початкової духовної освіти. Так, при громадах реформатської (угорської) церкви їх діє 105, іудеїв - 86, німецьких лютеран - 21, мусульман - 90.

З метою ліквідації наслідків тоталітарного режиму у сфері державно-церковних стосунків Кабінетом Міністрів України 14 лютого 2002 р. прийнято постанову № 137 "Про умови передачі культових будівель - визначних пам'яток архітектури релігійним організаціям", якою повернуто Церкві 40 реквізованих найбільш значимих для неї пам'яток сакрального зодчества.

Помітною подією релігійного життя став Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 279/2000 "Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій".

Церкви і релігійні організації в Україні відділено від держави. Держава не втручається у діяльність релігійних організацій, що здійснюється в рамках діючого законодавства.

Стаття 35 Конституції України чітко визначає право кожного громадянина на свободу світогляду і віросповідання, об'єктивно спрямована на надання кожному, незважаючи на його ставлення до релігії, рівних прав і можливостей. Положення ст.35 цілком відповідають ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст.9 Європейської Конвенції захисту прав і основних свобод людини та Рамковій конвенції про захист національних меншин.

Забезпечення свободи віросповідання обумовило і те, що законодавством передбачена кримінальна відповідальність за порушення

прав громадян залежно від їхнього ставлення до релігії, а також за перешкоджання проведенню релігійних обрядів, якщо їхнє здійснення не порушує суспільний порядок і не супроводжується обмеженням прав інших громадян.

Законодавством заборонено нав'язувати переконання чи світогляд. Виходячи з цього загального положення, носії релігійних віровчень не мають права проповідувати нетерпимість до інших релігій чи світоглядів.

Державний контроль за виконанням законодавства України про свободу совісті здійснюють органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Загальну відповідальність за проведення державної політики в сфері реалізації свободи релігій здійснює Державний департамент у справах релігій при Мін'юсті.

Значний вплив на стан державно-церковних відносин справляє діяльність Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій (ВРЦ), до складу якої входять представники найбільш авторитетних релігійних організацій. ВРЦ у своїй роботі акумулює і погоджує конфесійні ініціативи. ВРЦ сприяла релігійним організаціям у виконанні їхніх статутних завдань, становленню порозуміння і терпимості у взаєминах різних конфесій, удосконалюванню правового поля державно-церковних відносин.

Чинне національне законодавство в сфері релігійної свободи і віросповідань пройшло експертизу авторитетних міжнародних організацій. Так, цілий ряд міжнародних конференцій, круглих столів, колоквиумів, що проходили в Україні, були одностайними в тому, що система державно-церковних відносин відповідає демократичним принципам, задовольняє права і свободи віруючих.

Фахівці-експерти з Франції, Швеції, Іспанії, Норвегії, Міжнародної академії свободи релігій і віросповідань, що брали участь у міжнародних конференціях, констатували, що українська модель державно-церковних відносин досить демократична, послідовна й ефективна.

Статтею 4 Декларації прав національностей України проголошено: "Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів".

Положення цього політичного документа закріплено статтею 6 Закону України "Про національні меншини в Україні", якою гарантовано право національних меншин на збереження своєї релігійної самобутності.

СТАТТЯ 9

1. Сторони зобов'язуються визнати, що право на свободу виявлення поглядів кожної особи, яка належить до національної меншини, включає свободу дотримуватися своїх поглядів та одержувати і поширювати інформацію та ідеї мовою своєї національної меншини без втручання держави і незалежно від кордонів. В рамках своїх правових систем Сторони забезпечують, щоб особи, які належать

до національної меншини, не зазнавали дискримінації у доступі до засобів масової інформації.

2. Пункт 1 не перешкоджає Сторонам вимагати ліцензування, без дискримінації та на основі об'єктивних критеріїв, радіомовлення та телебачення або кінопідприємств.

3. Сторони не перешкоджають особам, які належать до національної меншини, створювати та використовувати друковані засоби масової інформації. В рамках законодавства, що регулює радіомовлення та телебачення, вони, наскільки це можливо, забезпечують особам, які належать до національної меншини, враховуючи положення пункту 1, можливість створення та використання своїх власних засобів масової інформації.

4. В рамках своїх правових систем Сторони вживають належних заходів для доступу, які належать до національної меншини, до засобів масової інформації - з метою сприяння поглибленню терпимості та розвитку культурного плюралізму.

Параграфи 1,2,3,4

Конституцією України гарантується право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію у будь-який спосіб (стаття 34).

З метою забезпечення прав національних меншин на отримання та поширення інформації своєю мовою, поглиблення процесів демократизації, міжнаціонального співробітництва і толерантності в суспільстві, держава сприяє розвитку і надає матеріальну підтримку засобам масової інформації національних меншин, виділяє ефірний час на державних телеканалах і радіостанціях, випускає літературу мовами національних меншин.

Згідно з чинним законодавством національні меншини мають право створювати власні засоби масової інформації і отримувати ліцензію на їх функціонування.

Стаття 8 Основ законодавства України про культуру проголошує, і громадяни будь-якої національності мають право "засновувати засоби масової інформації і видавництва".

Право на використання мов національних меншин в засобах масової інформації - на радіо, телебаченні, у пресі, закріплено статтею 6 Закону України "Про національні меншини в Україні" та в частині 4 статті 33 Закону "Про мови в Україні": "Мовою офіційних засобів масової інформації можуть також бути мови інших національностей".

Функції щодо забезпечення інформаційних потреб національних меншин покладені на Державний комітет у справах телебачення і радіомовлення.

Одним із пріоритетних напрямів в реалізації державної

етнонаціональної політики є розширення та оптимізація інформаційної сфери та функціонування ЗМІ мовами національних меншин.

На сьогодні ЗМІ умовно можна поділити на такі:

1. ЗМІ національних меншин на всеукраїнському і на регіональному рівнях;
2. ЗМІ про національні меншини на всіх рівнях;
3. Міжнаціональні відносини і національні меншини у ЗМІ

Держкомнацміграції є співзасновником 7 газет, що виходять мовами національних меншин, зокрема “Арагац”- вірменською, “Голос Криму”- кримськотатарською, “Єврейські вісті”- єврейською, Дзєннік Київські”- польською, “Роден край”- болгарською, “Конкордія”і Зоріле Буковіней” - румунською мовами.

Крім того, для кримських татар за фінансової підтримки держави видається суспільно-політична газета „Къырым” та „Къасавет”-історико-культурологічний, етнографічний журнал.

За офіційними даними на загальнодержавну сферу розповсюдження зареєстровано **59 друкованих ЗМІ** для національних меншин. З них – 38 газет, журналів - 17, бюлетенів -2, альманахів та збірників -2.

На місцеву сферу розповсюдження зареєстровано 145 видань: 123 газети, 15 журналів, 3 бюлетені і альманахи.

Українською мовою в Україні зареєстровано – **4348 друкованих ЗМІ**, російською – 2742, угорською -10, болгарською-2, польською -5, румунською -6, кримськотатарською - 4, німецькою - 3.

Українською та іншими мовами – **3530 назв газет та журналів**, російською та іншими мовами - **3594**, болгарською- 4, польською - 3, румунською - 4, ідиш-1, іврит – 1, кримськотатарською – 12, німецькою – 11, білоруською-1, узбецькою -1, ромською-1 та караїмською -1.

Крім того, на всеукраїнському рівні для національних меншин виходять газети „Форум націй”, „Наша Батьківщина”; на регіональному рівні: для греків - „Елліни України” (Маріуполь), ромів -,„Романі Яг” (Ужгород), угорців -,„Карпаті Ігаз Со” (Ужгород), поляків -,„Котвіца” (Миколаїв), словаків - „Підкарпатський словак”, румунів – „Дачія” (Ужгород), азербайджанців - „Голос Азербайджану (Київ)”, євреїв – „Хадашот” (Київ), німців-,„Німецький канал” (Київ), татар - журнал „Дуслик” (Київ), для поляків – „Газета Львувська” (Львів), росіян – „Русский вестник” (Львів), білорусів – „Весткі з Белорусі” (Львів).

Крім того, відповідно до чинного законодавства України забезпечується право національних меншин на задоволення інформаційних потреб рідною мовою шляхом широкого висвітлення етнокультурної тематики на державних теле-радіоканалах. (Додаток № 3).

Міжнаціональні відносини, функціонування національно-культурних товариств сфера надзвичайно делікатна, і висвітлення цієї проблематики у ЗМІ потребує виваженості, дотримання загальноновизнаних норм людської етики, гуманізму, демократичності, поваги до

національних мов, культур, традицій та звичаїв. Прозорість відкритість демократичність притаманні усім друкованим ЗМІ.

ЗМІ відповідно до чинного законодавства, враховуючи реалії сучасності формують атмосферу толерантності, довіри і взаємоповаги між представниками різних етносів та забезпечують зміжетнічну взаємодію.

У 2005 році за підтримки Держкомтелерадіо за участю Донецької облдержадміністрації і обласної державної телерадіомовної компанії було проведено X всеукраїнський фестиваль телевізійних і радіопрограм „Калинові острови – 2005”, в якому взяли участь представники національних меншин.

У жовтні 2005 року в с. Солочин на Закарпатті пройшов VII міжнародний фестиваль телевізійних і радіопрограм для національних меншин „Мій рідний край”. В рамках цього заходу проведено „круглий стіл” на тему „Європейський союз і регіональні телебачення”.

СТАТТЯ 10

1. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право на вільне і безперешкодне використання мови своєї меншини, приватно та публічно, в усній і письмовій формі.

2. У місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національних меншин, або де вони складають значну частину населення, на прохання таких осіб і якщо таке прохання відповідає реальним потребам, Сторони намагаються забезпечити, по можливості, умови, що дозволяють використовувати мову відповідної меншини у спілкуванні цих осіб між собою та з адміністративними властями.

3. Сторони зобов'язуються гарантувати кожній особі, яка належить до національної меншини, право бути негайно поінформованою зрозумілою для неї мовою про підстави її арешту, про характер та причини будь-якого обвинувачення проти неї та право захищати себе, користуючись цією мовою у разі необхідності вдаючись до безоплатних послуг перекладача.

Параграф 1

Статтею 10 Конституції України передбачено, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується також вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у

навчальному процесі в навчальних закладах України українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України).

Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України.

У даний час застосування мов у різних сферах визначається Законом Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про мови в Українській РСР", який відповідно до пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України є чинним у частині, що не суперечить Конституції України.

Також, відповідно до статті 8 Закону України "Про національні меншини в Україні" (є чинним у частині, що не суперечить Конституції України), у роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською мовою.

Мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про мови в Українській РСР", згідно з якою воно ведеться тією мовою, якою в даній місцевості здійснюється судочинство. Разом з тим, якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем (стаття 15 Закону України "Про нотаріат"). Крім того, згідно з п. 6 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 1994 року № 18/5, особа, яка не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, яку вона знає.

Згідно із статтею 16 Закону України "Про органи реєстрації актів громадянського стану" діловодство в органах реєстрації актів громадянського стану ведеться мовою, визначеною законодавством України про мови. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2002 року № 1367 "Про затвердження зразків книг реєстрації актів цивільного стану та описів бланків свідоцтв, що видаються державними органами реєстрації актів цивільного стану", книги реєстрації актів цивільного стану та бланки свідоцтв заповнюються тільки державною мовою.

Відповідно до статті 92 Конституції України порядок застосування мов визначається виключно законами України.

Право на вільне використання мов національних меншин

закріплено в Конституції України: "В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України" (стаття 10); гарантується право на навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови (стаття 53); забороняються привілеї чи обмеження за мовною ознакою (стаття 24).

Стаття 53 Конституції України та стаття 6 Закону України "Про національні меншини в Україні" гарантують громадянам, які належать до національних меншин, право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Параграф 2

В ряді законів України закріплено право національних меншин на використання рідної мови поряд з українською у суспільному і громадському житті.

Стаття 8 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошує, що "у роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською мовою." Ця норма закріплена також у статті 3 Закону "Про мови в УРСР".

Параграф 3

Мова судочинства в Україні визначена статтею 18 Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про мови в Українській РСР". Крім того, відповідно до статті 9 Цивільного процесуального кодексу України, статті 19 Кримінально-процесуального кодексу України судочинство по цивільних та кримінальних справах провадиться українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості. Особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право робити заяви, давати показання або пояснення, заявляти клопотання, знайомитися з усіма матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою і користуватися послугами перекладача в порядку, встановленому процесуальним законодавством. Судові документи, відповідно до встановленого цими Кодексами порядку, вручаються обвинуваченому або особам, які беруть участь у справі, в перекладі на їх рідну мову або іншу мову, якою вони володіють.

Відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента України від 2 грудня 2005 року № 1688/2005, Міністерство культури і туризму є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення проведення державної політики у сфері культури і туризму, а також державної мовної політики.

На базі МКТ сформовано робочу групу із розроблення проекту Концепції мовної політики в Україні" та проекту Закону „Про розвиток і

функціонування мов в Україні”.

СТАТТЯ 11

1. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право використовувати своє прізвище, ім'я та батькові мовою меншини, а також право на їх офіційне визнання відповідно до умов, передбачених у правових системах Сторін.

2. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право публічно виставляти вивіски, написи та іншу інформацію приватного характеру мовою її національної меншини.

3. В місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національної меншини, або де вони складають значну частину населення, Сторони намагаються, в рамках своїх правових систем, в тому числі, у разі необхідності, в рамках угод з іншими державами, враховуючи специфічні умови цих місцевостей, використовувати традиційні місцеві назви, назви вулиць та інші топографічні покажчики, призначені для загального користування, також і мовою відповідної меншини, якщо у цьому є достатня необхідність.

Параграф 1

Право на використання національного прізвища, імені та по батькові закріплено статтею 12 Закону України "Про національні меншини в Україні": "Кожний громадянин України має право на національні прізвище, ім'я та по батькові. Громадяни мають право в установленому порядку відновлювати свої національні прізвище, ім'я та по батькові."

Згідно зі статтею 39 Закону "Про мови в УРСР" громадяни: "користуються правом іменуватись згідно з національними традиціями. Їхні імена передаються з національної мови українською мовою у транскрипції".

Відповідно до чинного законодавства в документах представників національних меншин, у традиціях яких відсутнє іменування по батькові, записується тільки ім'я і прізвище.

Параграфи 2,3

Право на написання топонімів, вивісок, написів, іншої інформації мовою національної меншини гарантується статтями 35 і 38 Закону "Про мови в УРСР".

В них зазначено, що поряд з українською мовою "топоніми можуть передаватись також національною мовою більшості населення тієї чи іншої місцевості" (стаття 38), а в оголошеннях "поряд з текстом, викладеним українською мовою, може бути вміщено його переклад

іншою мовою" (стаття 35).

Відповідно до статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено "вирішення відповідно до закону питання про мову (мови), якою користується у своїй роботі Рада, її виконавчий орган та яка використовується в офіційних оголошеннях".

В Україні продовжується процес повернення історичних назв населеним пунктам в місцях компактного проживання національних меншин. Рішення щодо цього приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Так, в усіх населених пунктах Герцаївського, Сторожинецького та Глибоцького районів Чернівецької області, де компактно проживають представники румунської національності, встановлено двомовні таблички назв населених пунктів. На всіх загальноосвітніх навчальних закладах з румунською мовою навчання встановлено двомовні вивіски.

Близько 50 населеним пунктам Закарпатської області повернуто історичні назви, зокрема, у тих місцевостях, де компактно проживають угорці (Берегівський, Виноградівський, Мукачівський, Ужгородський і Хустський) райони та у Тячівському районі, де проживають румуни.

СТАТТЯ 12

1. Сторони, у разі необхідності, вживають заходів у галузях освіти та наукових досліджень з метою сприяння вивченню культури, історії, мови і релігії своїх національних меншин та більшості населення.

2. У зв'язку з цим Сторони, зокрема, забезпечують належні можливості для підготовки вчителів і доступу до навчальних посібників та сприяють контактам між учнями і вчителями, які належать до різних громад.

3. Сторони зобов'язуються створити особам, які належать до національних меншин, рівні можливості для доступу до освіти всіх рівнів.

Параграф 1

Утвердження і забезпечення прав людини на освіту є одним з найважливіших обов'язків держави. За роки незалежності на основі Конституції України визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі згідно з Державною національною програмою „Освіта”.

За цей період практично завершено формування нормативно-правової бази освіти. Прийнято Закони України „Про освіту”, „Про професійно-технічну освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, „Про дошкільну освіту” та „Про охорону дитинства”. Питання, пов'язані із задоволенням освітніх потреб національних меншин передбачені у відповідних статтях законів “Про

національні меншини в Україні”, ”Про мови в Українській РСР”, ”Про місцеве самоврядування в Україні”; міжнародно-правових актах-Конвенції з прав дитини, Рамковій конвенції про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин”, Гаазьких рекомендаціях щодо прав національних меншин на освіту, Ословських рекомендаціях щодо мовних прав національних меншин на освіту.

Чинним законодавством України передбачається захист прав національних меншин, в тому числі на освіту шляхом укладення міжурядових та міжвідомчих Угод.

В Україні законодавчо закріплено визнання освіти пріоритетною сферою. Навчання здійснюється за принципово новими узгодженими навчальними планами. Затверджено Державні стандарти початкової освіти та загальної середньої освіти. Запроваджено атестацію та ліцензування загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів. У системі загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації) впроваджено Державну підсумкову атестацію навчальних досягнень учнів.

Лише за останні три роки Україною укладено 72 міжурядових і 37 міжвідомчих угод про співпрацю в галузі освіти і науки із 53 країнами світу. Серед них 13 міжурядових угод про визнання і еквівалентність документів про освіту та вчені звання.

Відповідно до чинних угод в Україні здобувають освіту близько 1 тисячі іноземних громадян і близько 2000 тисяч громадян України навчається за кордоном.

Держава гарантує конституційне право для кожного громадянина на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів формується з урахуванням демографічної, етнічної та соціально - економічної ситуації за освітніми рівнями (початкова, базова, повна загальна середня освіта).

Відповідно до освітнього рівня функціонують загальноосвітні навчальні заклади I ступеня (початкова школа), II ступеня (основна школа), III ступеня (старша школа). Створено належні умови для функціонування мережі загальноосвітніх навчальних закладів з вивчення або навчання мовами національних меншин, зокрема румунською польською, кримськотатарською, словацькою, угорською, молдовською та іншими мовами, а також діють навчальні заклади, де вивчаються дві і більше мов.

Параграфи 2,3

Особи, які належать до національних меншин, мають рівні з етнічною більшістю можливості доступу до освіти всіх рівнів. Законом України "Про освіту" (стаття 3) проголошено: "Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та

характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин..."

Разом з тим, Україна створює умови для задоволення специфічних культурно-освітніх потреб національних меншин. Зокрема, у статті 7 Закону України "Про національні меншини в Україні" зазначено, що "державна вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів. Державні органи на основі міждержавних угод сприяють національним меншинам у підготовці спеціалістів в інших країнах."

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів формується за такими принципами:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- відкритий характер освіти, створення умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей та інтересів громадянина;
- соціальний захист дітей.

Формування контингенту учнів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за такими принципами:

- рівність всіх громадян країни, а також іноземців, що перебувають в Україні на законних підставах, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання мовних або інших ознак;
- доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти в державних та комунальних навчальних закладах;
- вільний вибір загальноосвітнього навчального закладу відповідно до освітньо-культурних та соціальних потреб громадянина;
- відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, на здобуття дитиною загальної середньої освіти.

Реалізується державна політика у сфері формування та навчання контингенту учнів, вихованців та слухачів позашкільних навчальних закладів. Це перш за все учні та молодь, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції за інтересами, здібностями та нахилами, а також недільні школи. Створено умови для збільшення кількості вихованців, учнів, слухачів гуртків, робота яких спрямована на виховання у дітей та підлітків патріотизму, почуття любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, обрядів, національних цінностей Українського народу-представників різних національностей, що населяють нашу державу.

Вища освіта в Україні спрямована на створення рівних конституційних прав доступу молоді до вищої освіти розвитку і самореалізації кожного студента як особистості.

Вектор сучасної політики й стратегії нашої держави спрямований на подальшу розбудову сучасної національної освіти, трансформацію та інтеграцію освітньої системи у європейське та світове співтовариство.

Передовсім така законодавча база, гарантує вільний розвиток національних меншин, стимулює їхнє прагнення зберігати етнічну свою самобутність.

Заходи щодо захисту і розвитку мов національних меншин України не повинні звужувати сфери застосування державної мови або зменшувати необхідність її вивчення.

Головні зусилля держави спрямовуються на опанування усім населенням державною мовою, зміну соціально-психологічних стереотипів, пов'язаних з мовно-культурними орієнтаціями, підвищення суспільного престижу української мови. За особами, які належать до національних меншин, українська держава визнає право на збереження й розвиток своєї ідентичності, культурної, мовної та релігійної самобутності і зобов'язується захищати їхні права та свободи.

Водночас держава дбає про те, щоб особи, які належать до національних меншин, інтегрувалися в українське суспільство, мали змогу брати повноцінну участь у державних справах, розвитку науки, культури, мистецтва.

У статті 6 **Рамкової конвенції про захист національних меншин** зафіксовано: „Сторони заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу і вживають заходів для поглиблення взаємоповаги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають у межах території Сторін, незалежно від етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності цих осіб, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації”.

В Україні вивчення і навчання національних меншин здійснюється рідною мовою національних меншин і державною українською мовою. Державна мова обов'язкова для вивчення в усіх навчальних закладах на всій території України як навчальний предмет на постійній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у навчальних закладах усіх форм власності або через національно - культурні товариства.

Мову навчання в кожному конкретному випадку визначає місцевий орган виконавчої влади враховуючи заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

У навчальних закладах з іноетнічним контингентом учнів навчання здійснюється державною мовою або, по можливості, створюються окремі класи для вивчення мови тієї чи національних меншин. Навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови або викладання цією мовою не повинно йти на шкоду вивченню української мови, оскільки знання її є одним із чинників соціальної злагоди, а також інтеграції осіб, які належать до національних меншин, в українське

суспільство.

Діяльність закладів освіти національних меншин здійснюється в контексті чинного законодавства, створення рівних умов для громадян у здобутті освіти, дотримання державних вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти, стимулювання творчого пошуку науковців та педагогів, можливості індивідуального і професійного становлення суб'єктів навчання.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Недільні школи діють і організовуються при загальноосвітніх навчальних закладах або національно-культурних товариствах з метою створення належних умов для вивчення рідної мови, літератури, історії, культури, звичаїв і традицій етнічних спільнот. Нині в Україні діють 156 недільних шкіл, в яких рідну мову вивчає близько 6 тис. учнів.

Крім обов'язкових навчальних предметів, у загальноосвітніх закладах для задоволення освітніх запитів національних меншин вивчається рідна мова, література, історія географія рідного краю.

У **2005/2006** навчальному році в Україні діє 20601 загальноосвітній навчальний заклад, з контингентом учнів близько 5 207213 тис учнів.

За мовами ці освітні заклади розподіляються так: шкіл з українською мовою навчання – 16 тис. 924 шкіл (3 млн.603 тис. учнів), російською мовою - 1345 (525260 учнів); молдовською - 8 (3127 учнів), румунською – 94 (22365 учнів), угорською – 70 (14823 учні), польською – 4 (943 учні), кримськотатарською – 14 (3472 учні).

Крім того, діє 2105 загальноосвітніх навчальних закладів, де навчання здійснюється двома і більше мовами. У цих закладах українську мову як предмет вивчають 1135290 учнів, російську мову - 1443792 учні, кримськотатарську – 23268, болгарську-9816, польську-4624, єврейську-1816, молдовську – 1546, угорську- 1145, гагаузьку- 1022, румунську- 236, словацьку- 179, грецьку – 141.

В Україні науково- методичне і кадрове забезпечення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах для задоволення освітніх запитів національних меншин реалізується шляхом добровільного вивчення рідної мови, національної культури, традицій як навчальних предметів, додаткові заняття (факультативи, недільні школи, курси за вибором).

визначення наукових основ організації навчально-виховного процесу в закладах освіти для задоволення освітніх запитів національних меншин;

виконання планових завдань проведення наукових досліджень з

проблем освіти національних меншин;

створення відповідних навчальних програм, підручників, посібників та аудіовізуальних засобів;

- використання підручників, допущених Міністерством освіти і науки України в перекладі з української мови на мови національних меншин;

- співпраця органів державного управління освітою з культурно-освітніми, педагогічними громадськими організаціями та об'єднаннями;

- організація регіональних науково-методичних центрів з проблем освіти національних меншин.

У закладах освіти, науково-освітніх центрах для національних меншин незалежно від форми власності заснування та статусу передбачається використання в установленому порядку Державної символіки та атрибутики України.

Відповідно до вимог сьогодення здійснюється оновлення змісту освіти, що знаходить своє відображення у нових програмах та підручниках.

Нині створені програми для початкових класів з вірменської, новогрецької, польської, російської, румунської (молдовської), угорської та кримськотатарської мов та читання. Видані нові підручники з усіх предметів для 1-3 класів та 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. Стало можливим видання не лише підручника з того чи іншого навчального предмета, а й цілого навчального комплексу, до складу якого входить підручник, посібник, словник та зошит. Починаючи з 2002 року, започатковано процес розроблення вітчизняних (неадаптованих) підручників з рідної мови для освітніх закладів з мовами національних меншин. Це новий навчальний комплект з румунської мови для учнів 1-4 класів, нові букварі з польської, угорської, болгарської та кримськотатарської мов.

Сприяють цьому філії Науково-методичного Центру Міносвіти, які функціонують в АРК, Закарпатській, Одеській, Львівській та Чернівецькій областях. Згадані центри вивчають стан викладання мов, розробляють методичні рекомендації, надають консультації вчителям, які працюють в школах, де вивчаються мови національних меншин, проводять експертизу рукописів та практичну апробацію підручників.

Для забезпечення навчального процесу Міністерством освіти і науки України спільно з науковцями Академії педагогічних наук України, Національною академією наук України розробляються навчальні програми та підручники, посібники з мов і літератур національних меншин.

Так, упродовж 1999-2005 рр. для 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з угорською, румунською, російською, польською та іншими мовами навчання видано близько 297 назв підручників загальним накладом 40,8 млн. прим.

У 2005/2006 навчальному році для шкіл з навчанням мовами

національних меншин Міносвіти рекомендовано для використання близько 470 назв програм, підручників та навчальних посібників, у т.ч. перекладних.

У загальноосвітніх навчальних закладах з мовами національних меншин вивчаються українська література, зарубіжна література і рідна мова. Запроваджено вивчення інтегрованого курсу літератури. З цією метою видано програми з румунської (молдовської), угорської та зарубіжної літератур. Створено і затверджено Міносвіти програму з вірменської мови для 2-4 класів, з новогрецької для 5-11 класів, кримськотатарської для шкіл з російською мовою навчання та з російської мови для шкіл з кримськотатарською мовою.

Вивчення української мови є обов'язковим у загальноосвітніх закладах, де вивчаються мови національних меншин, яка вивчається, починаючи з першого класу.

Для тих етнічних спільнот, які ще не на достатньому рівні володіють державною мовою, на випускних іспитах замість встановленого в школах переказу пропонується полегшений варіант – диктант.

За останні роки підготовлено і видано підручники з української мови для учнів 5-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з румунською, угорською та польською мовами навчання. Ці підручники розроблені вченими Чернівецького та Львівського університетів та видані Державним спеціалізованим видавництвом „Освіта,„. Крім підручників з української мови видано навчальний посібник для учнів 1-2 класів „Крок за кроком”, для учнів 5-11 класів - посібник з розвитку мовлення „Водограй”, а також підготовлено збірник диктантів з української мови. Навчальна література для національних меншин має свою специфіку, оскільки крім основної функції - навчити дитину, підручник має враховувати національні та культурні особливості того чи іншого етносу.

У цьому контексті пріоритетними напрями кадрової політики є задоволення потреб закладів освіти відповідними кадрами та створення умов для їх ефективної педагогічної діяльності, стажування, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Основна увага має бути зосереджена на підготовці педагогічних працівників, які б вільно володіли як українською мовою, так і мовою національної меншини з-за умов відповідної професійної підготовки.

Нині у 48 Вузах України вивчаються мови національних меншин та готуються викладачі рідної мови і літератури для шкіл, де вивчаються національних меншин. Приватні заклади такі як Міжнародний Соломонів університет та Київський інститут “Слов'янський університет” здійснюють підготовку фахівців для навчальних - виховних закладів етнічних спільнот України. З 1996 року діє педагогічний інститут в м.Берегове, який здійснює підготовку вчителів для шкіл з угорською мовою навчання.

Забезпечення освіти національних меншин педагогічними кадрами здійснюється на підставі:

- державного замовлення закладами освіти на підготовку спеціалістів;
- підготовки педагогічних кадрів на засадах дво- і багатомовності;
- перепідготовки підвищення кваліфікації, післядипломної освіти; стажування на базі науково- освітніх центрів України та відповідних держав;
- запрошення зарубіжних педагогів.

Координація роботи державних органів управління, науково-дослідних центрів, вищих закладів освіти, інститутів післядипломної освіти та закладів освіти щодо кадрового забезпечення реалізується на основі безперервної освіти педагогічних працівників, підвищення їхнього професіоналізму, освітнього і загальнокультурного рівня здійснюється в установленому чинним законодавством України порядку.

Втручання громадських, релігійних організацій у діяльність закладів освіти національних меншин не допускається.

Заклади освіти, центри, школи засновані на приватній формі власності з ініціативи зарубіжних організацій, корпорацій, асоціацій, фондів, окремих громадян підпорядковується відповідним органам управління освітою.

Співпраця закладів освіти з відповідними зарубіжними закладами освіти регулюється чинним законодавством України, міжнародними, міждержавними та міжвідомчими ратифікованими і легалізованими протоколами, угодами, договорами.

Міжнародні зв'язки державних органів управління, науково-дослідних центрів, громадських організацій з питань розвитку освіти для національних меншин та закладів освіти для забезпечення їхніх освітніх потреб, спрямовані на забезпечення інтеграції України до європейського та світового освітнього простору, налагодження рівних, партнерських стосунків із відповідними державами з метою прилучення до досягнень зарубіжної освіти, науки, культури, використання іноземних інвестицій для розвитку конкретних закладів освіти, взаємної підготовки і перепідготовки кадрів.

СТАТТЯ 13

1. В рамках своїх освітніх систем Сторони визнають за особами, які належать до національних меншин, право створювати власні приватні освітні навчальні заклади і керувати ними.

2. Здійснення цього права не накладає на Сторони ніяких фінансових зов'язань.

Параграф 1

Право на створення власних приватних закладів, передбачено Законом України "Про вищу освіту в Україні". В Україні існують Міжнародний Соломонів університет, Закарпатський педагогічний інститут

в м. Берегове, Слов'янський університет, Міжнародний європейський університет, Київський славістичний університет, інші приватні вищі навчальні заклади, де здійснюється підготовка фахівців з числа національних меншин.

СТАТТЯ 14

1. Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право вивчати мову своєї меншини.

2. У місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національних меншин, або де вони складають значну частину населення, Сторони, у разі достатньої необхідності, намагаються забезпечити, по можливості та в рамках своїх освітніх систем, особам, які належать до цих меншин належні умови для викладання мови відповідної меншини або для навчання цією мовою.

3. Пункт 2 цієї статті застосовується без шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цією мовою.

Параграфи 1,2

Громадяни України незалежно від статі, расової, національної належності, соціального і майнового стану, місця проживання тощо мають право на освіту. Крім того, громадянам України, які належать до національних меншин, надаються можливості для задоволення їх освітніх потреб рідною мовою.

У статті 53 Конституції України проголошено право на навчання рідною мовою: "Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства." Це право закріплено також статтею 6 Закону України "Про національні меншини в Україні" (див. інформацію до параграфу 1 статті 5 Рамкової конвенції) та статтею 25 Закону "Про мови в Україні": Україна "гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ та шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами".

В Україні діють школи з рідною мовою навчання національних меншин, двомовні школи (українсько-російські, українсько-румунські, українсько-угорські, українсько-словацькі тощо а також школи, в навчальному плані яких передбачено вивчення як предмету або факультативно рідної мови, літератури, культури, традицій національних меншин. У системі освіти відбувається планомірний процес приведення

шкіл з різними мовами викладання у відповідність з національним складом населення регіонів, в тому числі збільшення кількості україномовних навчальних закладів, що забезпечує право громадян різних національностей на оволодіння державною мовою.

Стаття 26 Закону "Про мови в УРСР" проголошує: "у місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись дитячі дошкільні установи, де виховання дітей ведеться їхньою національною або іншою мовою". Відповідно до статті 27 цього Закону "У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись загальноосвітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою". У цих місцевостях, у загальноосвітніх школах можуть створюватись окремі класи, в яких навчальна і виховна робота здійснюється відповідно українською мовою або мовою населення іншої національності".

Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (стаття 32) визначено, що "забезпечення у межах наданих повноважень доступності і безоплатності освіти та медичного обслуговування на відповідній території, можливості навчання в школах державною та рідною мовами, вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національно-культурні товариства" належить до компетенції виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

СТАТТЯ 15. Сторони створюють необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, соціальному та економічному житті, і в державних справах, зокрема у тих, що їх стосуються.

Статтею 9 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошено: "Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право, відповідно, обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях".

Зокрема, важливими показниками рівня інтегрованості румунів в українське суспільство є реалізація ними своїх прав щодо участі у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також щодо задоволення ними своїх освітніх, культурно-просвітницьких та інформаційних потреб.

Представники румунської національної меншини беруть участь у діяльності органів виконавчої влади та державного управління. Так, серед 360 депутатів Чернівецької обласної, міських, районних, селищних і сільських рад 154 є румунами за національністю.

Зокрема, серед 104 депутатів обласної ради - 18 - румуни за національністю, в Герцаївській районній раді із 41 депутати - 37 - румуни.

Представники угорської національної меншини беруть участь у державних управлінських процесах. Так, серед 1107 депутатів Закарпатської обласної, міських, районних, селищних і сільських рад 134 (12,1 %) - угорці за національністю; 4 (0,3%) – німці; 10 (0,9%) – румуни; 6 (0,5 %) – росіяни; 3 роми (0,3 %). По одному депутату єврейської і словацької національності.

Серед 85 депутатів обласної ради – 9 угорців, в Ужгородській міській раді серед 41 депутата - 2 угорці, у Берегівській – із 30 депутатів 10 – угорці. Серед депутатів районних рад, зокрема у Берегівському районі із 90 депутатів 68 – угорці, Виноградівському із 90 депутатів 19 – угорці, Ужгородському із 62 депутатів 18 – угорці, Мукачівському із 78 депутатів 6 – угорці.

Статтею 5 Закону України "Про національні меншини в Україні" забезпечується врахування інтересів і потреб національних меншин законодавчою і виконавчою владою, органами місцевого самоврядування через постійно діючі комісії з питань міжнаціональних відносин і дорадчі органи з представників національних меншин.

Зокрема, такий дорадчий орган - Рада представників громадських об'єднань національних меншин - функціонує при Державному комітеті України справах національностей та міграції - центральному органі державної виконавчої влади у сфері формування державної політики у сфері міжнаціональних відносин, забезпечення прав національних меншин України.

Метою діяльності Ради є сприяння у розробці проектів законів та інших нормативних актів з питань міжнаціональних відносин та розвитку культур, мов і традицій національних меншин, надання організаційної та практичної допомоги громадським організаціям національних меншин на місцях, участь у проведенні конференцій, нарад, семінарів та інших заходів, що сприяють духовному відродженню національних меншин. Аналогічні дорадчі органи існують при Раді міністрів АР Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях.

Питанням участі національних меншин у культурному, соціальному та економічному житті країни приділяють велику увагу Верховна Рада України, зокрема її Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, Секретаріат Президента України, Кабінет Міністрів України (Управління з питань гуманітарного розвитку), Державний комітет України у справах національностей та міграції, а також його структурні підрозділи в регіонах, а також управління (відділи) центральних органів виконавчої влади, в межах їх компетенції.

Одним з провідних напрямів державної політики є облаштування, соціальна адаптація та інтеграція кримських татар, які повернулися на проживання в Україну.

Станом на 01.01.2006 р. в Автономній Республіці Крим проживає 246 тис. кримських татар. Громадянами України є 244 318 кримських татар (99,2%).

Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні

конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

Положеннями статті 38 Основного Закону України передбачено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

В результаті виборів депутатів Верховної Ради та місцевих органів самоуправління Автономної Республіки Крим, які проходили в один день з виборами народних депутатів України – 31 березня 2002 року, 8 представників кримських татар стали депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатами місцевих рад в АРК було обрано 992 представника кримських татар, що складає 14 відсотків від загального числа депутатів рад усіх рівнів. До Верховної Ради України було обрано 3 представника кримських татар.

У структурах виконавчої влади Автономної Республіки Крим працює 203 державних службовців кримськотатарської національності.

Указом Президента України №518/99 від 18 травня 1999 р. утворено Раду представників кримськотатарського району при Президентові України. До складу Ради було включено 33 члени Меджлісу кримськотатарського народу (весь склад Меджлісу). Головою Ради представників призначено Голову Меджлісу кримськотатарського народу, народного депутата України Мустафу Джемілева.

Рада представників кримськотатарського народу є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, основними завданнями якої є участь у реалізації заходів щодо вирішення політико-правових, соціально-економічних, культурних та інших проблем, пов'язаних з поверненням та облаштуванням кримських татар, підготовка та внесення пропозицій Президентові України щодо шляхів вирішення цих проблем, участь у розробленні проектів актів законодавства України та державних програм із зазначених питань.

За роки української незалежності в законодавчій площині було розв'язано низку гострих проблем, зокрема щодо набуття прав, тобто питання про набуття раніше депортованими українського громадянства, і передбачено вирішення низки складних соціально-економічних питань. Для розв'язання різноманітних проблем раніше депортованих ухвалювалися державні програми та постанови, видавалися розпорядження, доручення Президента України. Варто зауважити, що в фінансово-економічному плані українська держава фактично самотужки вирішує відповідні питання.

Економічні умови здійснення державної політики у сфері облаштування, адаптації та інтеграції колишніх депортованих в українське суспільство – це гарантоване державне фінансування відповідних заходів.

Державою з 1991 року окремим рядком передбачаються видатки на облаштування депортованих. Бюджетні кошти направляються, головним чином, на будівництво житла, інженерних комунікацій, об'єктів соціально-культурного призначення.

Так, за попередні чотирнадцять років на капітальне будівництво для облаштування репатріантів було витрачено 818,4 млн. гривень, що дало змогу побудувати 400 тис. кв. метрів житла, 7 шкіл на 2043 учнівських місця, прокласти 793 кілометрів водопроводів, 1144 кілометрів ліній електропередачі, 110 кілометрів доріг, 178 кілометрів газопроводу та ввести в експлуатацію інші об'єкти соціально-культурної інфраструктури.

Державним бюджетом України на 2006 р. на заходи, пов'язані з облаштуванням депортованих осіб, передбачено виділити 71,4 млн. грн., із них 67,0462 млн. грн. - на капітальне будівництво і 4,3538 млн. грн. – на соціально-культурну мережу.

Поряд із вирішенням політико-правових, соціально-економічних проблем облаштування депортованих велике значення має розв'язання проблем адаптації та інтеграції репатріантів в українське суспільство.

Важливим аспектом соціально-культурної адаптації репатріантів, на який останнім часом спрямована увага Уряду, є сприяння розвитку народної освіти, навчанню дітей рідної мови. На сьогодні в Автономній Республіці Крим функціонують 15 шкіл з кримськотатарською мовою навчання і 133 класи з поглибленим вивчення кримськотатарської мови у 62 школах з російською мовою навчання. Забезпечено вивчення кримськотатарської мови у Херсонській області: у Генічеському районі на базі Новоолексіївської загальноосвітньої школи №1 кримськотатарську мову вивчають як предмет 440 учнів, у Новотроїцькому районі 42 учні мову вивчають факультативно.

Урядом України розроблено низку заходів, які передбачають забезпечення випуску підручників, іншої навчальної літератури для задоволення просвітницьких потреб кримських татар, надання конкретної допомоги Республіканській кримськотатарській бібліотеці імені І. Гаспринського, Кримському етнографічному музею, республіканським культурно-етнографічним центрам розвитку образотворчого та театрального мистецтва.

Кваліфіковані національні кадри готує Кримський державний інженерно-педагогічний університет, Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, де діють факультети кримськотатарської мови та літератури. У Сімферопольському педагогічному училищі навчаються майбутні вчителі шкіл з кримськотатарською мовою навчання.

Кримськотатарською мовою видаються дві газети («Къырым» та «Янъы дюнъя»), на Державній ТРК „Крим” працює кримськотатарська редакція, мовлення якої становить 7% від загального мовлення компанії.

На сьогодні Урядом України підготовлено проект Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2010 року.

Загалом реалізація передбачених державою заходів, пов'язаних із облаштуванням та адаптацією репатріантів, суттєво поліпшила рівень забезпечення всіх репатріантів основними елементами соціальної інфраструктури.

На сьогодні депортовані кримські татари та їх нащадки можуть набути громадянство України відповідно до Закону України „Про громадянство України” та міжнародних договорів України з питань громадянства, які регулюють підстави та порядок набуття громадянства України. 18 січня 2001 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону України „Про громадянство України”, який набрав чинності 1 березня 2001 року.

На відміну від попереднього законодавства України про громадянство зазначений закон не встановлює строків для набуття громадянства України особами, які є вихідцями з України. Законом значно спрощена процедура набуття громадянства України. Так, якщо раніше головною перешкодою на шляху набуття громадянства України було підтвердження факту відсутності іноземного громадянства, то за чинним законодавством особа, яка сама або хоча б один з її батьків, дід чи баба, повнорідні брат чи сестра народилися або постійно проживали до 16 липня 1990 року на території, яка стала територією України відповідно до статті 5 Закону України „Про правонаступництво України”, і є особою без громадянства або іноземцем, що взяв зобов'язання припинити іноземне громадянство, та подала заяву про набуття громадянства України, а також її діти реєструються громадянами України.

З метою врегулювання правового статусу осіб, депортованих за національною ознакою, визначення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо репатріантів Урядом розроблено проект Закону України “Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою”, який був прийнятий Верховною Радою України 24 червня 2004 року. Проте, Президент України повернув його на доопрацювання з метою вдосконалення редакції прийнятого Закону, приведення його у відповідність до Конституції та інших законів України.

Нині Закон України „Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою” внесений на повторний розгляд Верховною Радою України.

СТАТТЯ 16. Сторони утримуються від вжиття заходів, які змінюють пропорційний склад населення в місцевостях, де проживають особи, які належать до національних меншин, і які спрямовані на обмеження прав і свобод, що випливають з принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції

Україна не вживає заходів, спрямованих на обмеження прав і свобод національних меншин. Відповідно до статті 22 Конституції України "при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод".

Не вживаються також заходи, що змінюють пропорційний склад населення в місцевостях, де проживають особи з числа національних меншин.

Статтею 10 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошено: "Держава гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами".

Положення Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", визначають систему та гарантії місцевого самоврядування, засади організації та діяльності його органів. Згідно зі статтею 3 цього Закону "будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються".

Цим же Законом місцевим державним адміністраціям делеговано повноваження щодо підготовки і внесення на розгляд місцевих рад проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних районів і областей, цільових програм з інших питань, а в місцях компактного проживання національних меншин - програм їх національного розвитку.

СТАТТЯ 17

1. Сторони зобов'язуються не перешкоджати здійсненню права осіб, які належать до національних меншин, встановлювати і підтримувати вільні та мирні транскордонні контакти з особами, які на законних підставах перебувають в інших державах, зокрема з тими особами, з якими їх об'єднують спільні етнічні, культурні, мовні або релігійні ознаки чи спільна культурна спадщина.

2. Сторони зобов'язуються не перешкоджати здійсненню права осіб, які належать до національних меншин, брати участь у діяльності неурядових організацій як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Параграф 1

Українське законодавство гарантує право щодо вільних транскордонних контактів національних меншин з особами, з якими їх об'єднують спільні етнічні, культурні, мовні або релігійні ознаки чи культурна спадщина.

Згідно зі статтею 15 Закону України "Про національні меншини в Україні" "громадяни, які належать до національних меншин, національні громадські об'єднання мають право у встановленому в Україні порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій".

Ці права реалізуються на практиці. Наприклад, Чернівецькою обласною державною адміністрацією налагоджено контакти національних меншин регіону з етнічними батьківщинами, міжнародне співробітництво наукових, навчальних закладів та мистецьких колективів. Зокрема, тісні відносини налагоджено з Сучавським та Ботошанським повітами Румунії, з якими підписано протоколи про економічну та культурну співпрацю. Вирішенню проблем німецького населення сприяють контакти, налагоджені Чернівецькою обласною державною адміністрацією з австрійською федеральною землею Карінтія та округом Швабія в Німеччині. Встановлено контакти з польськими воєводствами.

Налагоджена творча співпраця Ужгородської міської ради із м. Ніредьгаза Угорської Республіки. Спільними зусиллями за участю неурядових організацій угорської культури проводяться різноманітні культурно-просвітницькі заходи, влаштовуються виставки угорських художників та конкурсина краще читання поезії.

Параграф 2

Україна не перешкоджає реалізації права осіб, які належать до національних меншин, брати участь у діяльності неурядових організацій як на національному, так і на міжнародному рівнях. На національному рівні діють такі неурядові організації як; Конгрес національних громад України, який об'єднує близько 200 громад, Асоціація національно-культурних товариств України (300 національно-культурних товариств), Федерація грецьких товариств України (110 грецьких товариств), Демократична спілка угорців (110 угорських об'єднань), Спілка поляків України (95 польських товариств) тощо.

СТАТТЯ 18

1. У разі необхідності Сторони намагаються укласти двосторонні та багатосторонні угоди з іншими державами, зокрема

сусідніми, з метою забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин.

2. У разі необхідності Сторони вживають заходів для заохочення транскордонного співробітництва.

Закон України "Про національні меншини в Україні" (стаття 17) проголосив: "Україна сприяє розвитку міжнародного співробітництва у забезпеченні й захисті прав та інтересів національних меншин, зокрема шляхом укладання й реалізації багатосторонніх і двосторонніх договорів у цій сфері".

Гарантії захисту прав національних меншин займають важливе місце у міждержавних угодах України, відповідні статті яких розроблені з врахуванням основних вимог Рамкової конвенції (міждержавні договори з Російською Федерацією, Румунією, Угода між Україною та ФРН про співробітництво у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні). У частині першій статті 13 Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією Рамкова конвенція зазначена першою серед міжнародних документів, норм і стандартів, яких будуть дотримуватися Сторони у захисті української меншини в Румунії і румунської - в Україні.

В рамках діяльності Спільної президентської українсько-румунської Комісії „Ющенко–Бесеску” утворено робочу групу з питань забезпечення прав української меншини у Румунії і румунської в Україні.

Міжнародні правові акти доповнюються спеціальними угодами про співробітництво з питань захисту прав національних меншин, зокрема між Україною Федеративною Республікою Німеччини, Департаментом національних відносин при Уряді Республіки Молдова, Протоколом про співробітництво між Держкомнацміграції та Департаментом національних меншин і вихідців з Литви при Уряді Литовської Республіки.

Відповідно до положень Закону, на практичну реалізацію прав національних меншин спрямована діяльність міжурядових двосторонніх українсько-німецької, українсько-угорської, українсько-румунської та українсько-словацької комісій з питань забезпечення прав національних меншин. Діяльність таких комісій є передумовою плідного стратегічного партнерства України з іншими зарубіжними державами в питаннях забезпечення прав національних меншин.

Протягом 2006 року буде завершена робота щодо створення міжурядових українсько-німецької та українсько-молдовської комісій питань забезпечення прав національних меншин.

СТАТТЯ 19. Сторони зобов'язуються поважати та здійснювати принципи, проголошені у цій Рамковій конвенції, вдаючись, у разі необхідності, тільки до таких обмежень чи відступів від зобов'язань, які передбачені міжнародними правовими документами, зокрема Конвенцією про захист прав і основних свобод людини і які можуть

застосовуватися до прав і свобод, що впливають з вищезазначених принципів.

Україна ратифікувала Рамкову конвенцію без застережень. У такому випадку національним законодавством України не передбачено відступи й обмеження щодо зобов'язань, передбачених цим міжнародним документом.

СТАТТЯ 20. Здійснюючи права і свободи, що впливають із принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, будь-яка особа, яка належить до національної меншини, поважає національне законодавство та права інших осіб, зокрема тих, які складають більшість населення або належать до інших національних меншин.

СТАТТЯ 21. Ніщо у цій Рамковій конвенції не може тлумачитись як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або вчинювати будь-які дії, що суперечать основним принципам міжнародного права, і, зокрема, принципам суверенної рівності, територіальної цілісності та політичної незалежності держав.

Статтею 2 Закону України "Про національні меншини в Україні" проголошено: "Громадяни України всіх національностей зобов'язані дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин".

СТАТТЯ 30

1. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання може визначити територію (території), за міжнародні відносини якої вона несе відповідальність і до якої застосовуватиметься ця Рамкова конвенція.

2. У будь-який інший час після цього будь-яка держава заявою на ім'я Генерального секретаря Ради Європи може поширити дію цієї Рамкової конвенції на будь-яку іншу територію, визначену в цій заяві. Щодо такої території Рамкова конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може-стосовно будь-якої території, визначеної в цій заяві, — бути відкликана через повідомлення, адресоване на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

4. Положення Рамкової конвенції застосовуються до всієї території України.

Інформація

щодо виконання Україною зауважень Консультативного комітету з питань
Рамкової конвенції про захист національних меншин

1. Щодо стану задоволення етнокультурних потреб представників ромської національності в Україні.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні проживає 47,6 тис. ромів/циган або 0,1 відс. всього населення країни.

Найбільше їх в Закарпатській області - 14,0 тис. осіб. Переважна більшість з них, проживає в Ужгородському, Берегівському, Виноградівському районах та в м. Ужгороді, Мукачеві. В Одеській області представників ромської національності проживає 4,0 тис. осіб.

Процеси демократизації суспільства, що відбуваються в Україні, відкрили широкі можливості й активізували у середовищі ромської громади конструктивні сили, які здатні впливати на вирішення проблем ромської спільноти. Відзначається певний рівень їхньої готовності до відродження своєї самобутності та усвідомлення своєї етнічної приналежності.

Нині в Україні створено 88 ромських національно-культурних товариств. Основні завдання, на вирішенні яких зосереджена діяльність ромських громадських об'єднань, є відродження мови, культури, традицій та звичаїв ромської національної меншини.

На всеукраїнському рівні функціонує Спілка громадських організацій "Конгрес Ромен України". Голова Конгресу - Григоріченко Петро Дмитрович є членом Ради представників громадських організацій національних меншин України при Держкомнаціміграції та членом робочої групи з питань рома/сінті Ради Європи.

Враховуючи гостроту соціокультурних проблем ромської меншини в Україні, Державним комітетом України у справах національностей та міграції розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України цільову галузеву Програму соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року.

Основною метою Програми є створення необхідних умов для інтеграції ромів в українське суспільство, реалізації представниками цієї етнічної групи соціальних, економічних і культурних прав і свобод, а також їх активної участі у державотворчих процесах.

У Програмі окреслено актуальні проблеми етносоціального розвитку ромів, визначено завдання щодо їх реалізації, які зокрема, передбачають:

- сприяння етносоціальному розвитку, інтеграції ромів в соціально-економічне та культурне життя українського суспільства;
- вивчення, популяризацію історії та культури ромів;
- збереження їхньої культурної спадщини;
- сприяння розвитку загальноосвітніх навчальних закладів з ромською мовою навчання.

Реалізація Програми забезпечить збереження та розвиток культури ромів, створення нових закладів культури та освіти, проведення археологічних та етнотомографічних досліджень, сприятиме міжнаціональній згоді і підтримці гармонійних відносин у поліетнічній Україні.

У ряді областей, зокрема Закарпатській, Одеській, Дніпропетровській, Кіровоградській та Київській місцевими органами влади прийнято регіональні програми соціально-духовного відродження ромів.

8 жовтня 2004 року Верховною Радою України прийнято Постанову „Про відзначення Міжнародного дня голокосту ромів”. З часу прийняття згаданого акта, в регіонах, де проживає значна кількість представників ромської національності за участю органів державної влади і місцевого самоврядування проводяться траурні мітинги, вечори-реквієми, панахиди, приурочені до цієї сумнозвісної дати.

У 2005 році у Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин за участю Держкомнацміграції та ромських національно-культурних товариств відбулись комітетські слухання “Про сучасне становище ромів в Україні”. За результатами слухань прийнято рекомендації та підготовлено збірник аналітичних матеріалів щодо стану задоволення прав та етнокультурних потреб ромів в Україні.

У квітні 2005 року в м. Ужгороді відбулись відкриті слухання „Роми Закарпаття-становище, досвід, вирішення проблем”. За результатами слухань дано доручення відповідним підрозділам облдержадміністрації, райдержадміністраціям і місьвиконкомам здійснити заходи з благоустрою територій, де компактно проживає ромське населення, облаштування колодязів питної води, проведення суцільної диспансеризації ромського населення та максимальне залучення дітей до навчання.

Експертами Міністерства закордонних справ спільно із Держкомнацміграції вивчається можливість приєднання України до Ромського десятиріччя (2005-2015рр.), до проведення якого долучилася низка європейських країн.

Починаючи із 2004 року, в Україні реалізується проект „Захист прав ромів в Україні і забезпечення їхнього доступу до правосуддя”. Він підтримується ЄС, Міжнародним фондом „Відродження” та координується Європейським центром захисту прав ромів в Будапешті. В рамках проекту працюють 15 ромських правозахисних центрів у різних регіонах України, зокрема, Вінницькій, Волинській, Донецькій, Черкаській, Херсонській, м. Києві. Лише за останні два роки до цих центрів звернулось за правовою допомогою близько 1 тисячі ромів.

Серед основних напрямів роботи управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій України є максимальне залучення дітей ромської національності до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Так, у 2005/06 н.р. у 115 школах Закарпатській області навчалось 5247 учнів ромської національності. В навчальних планах цих шкіл передбачено вивчення культури, звичаїв та традицій рома/циган. Впроваджуються нові методики навчання дітей ромської національності з врахуванням їхніх традицій виховання та побуту

За сприяння Міжнародного фонду "Відродження" у м. Ужгороді (Закарпатська область) організовано перший в Україні ромський дитячий садок. У мм. Ужгороді і Ізмаїлі (Одеська область) відкрито ромські недільні школи, в яких діти вивчають ромську мову і літературу, українську мову, займаються музикою, знайомляться з ромськими ремеслами.

У м. Ужгороді облаштовано міні-футбольний, волейбольний та баскетбольний майданчики, на яких проводяться змагання, турніри і конкурси. На базі Ужгородської школи № 14 працюють класи для ромських дітей зі спортивним ухилом (футбол, волейбол, баскетбол).

За підтримки Держкомнацміграції проводяться різноманітні культурно-просвітницькі заходи, спрямовані на відродження етнічної, мовної та культурної самобутності ромів. Зокрема, під егідою Конгресу ромен України відбувся семінар „Актуальні питання діяльності ромських громадських організацій в Україні” та громадські слухання “Актуальні питання реалізації Програми соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року”.

В Україні стали традиційними виставки виробів ужиткового мистецтва, фестивалі, огляди-конкурси за участю самодіяльних колективів ромської культури. Щорічно циганський музично-драматичний театр „Романс” проводить міжнародний фестиваль ромського мистецтва „Амала”.

Положення законів України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні та „ Про телебачення і радіомовлення” створюють правові основи діяльності ЗМІ в Україні. Відповідно до вимог цих законів, ЗМІ не можуть бути використані для розпалювання міжнаціональної ворожнечі, упередженого ставлення до представників різних національностей з огляду на їх етнічну приналежність.

Висвітлення засобами масової інформації діяльності ромських національно-культурних товариств постійно перебуває у полі зору управлінь у справах телебачення та радіомовлення облдержадміністрацій, обласних і регіональних державних телерадіокомпаній. В даний час, Закарпатська ОДТРК вивчає питання щодо створення ромської редакції телерадіопрограм.

За інформацією МВС, питання запобігання будь-яким проявам нетерпимості і упередженого ставлення до осіб ромської національності з боку працівників правоохоронних органів перебувають на постійному контролі. Запроваджено практику систематичних зустрічей з керівниками ромських організацій. За кожним фактом звернень щодо порушень прав ромів проводиться службове розслідування та вживаються необхідні заходи реагування.

II. Облаштування, соціальна адаптація та інтеграції кримських татар, які повернулися на проживання в Україну

Станом на 01.01.2006 р. в Автономній Республіці Крим проживає 246 тис. кримських татар. Громадянами України є 244 318 кримських татар (99,2%).

Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

Положеннями статті 38 Основного Закону України передбачено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

В результаті виборів депутатів Верховної Ради та місцевих органів самоуправління Автономної Республіки Крим, які проходили в один день з виборами народних депутатів України – 31 березня 2002 року, 8 представників кримських татар стали депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатами місцевих рад в АРК було обрано 992 представника кримських татар, що складає 14 відсотків від загального числа депутатів рад усіх рівнів. До Верховної Ради України було обрано 3 представника кримських татар.

У структурах виконавчої влади Автономної Республіки Крим працює 203 державних службовців кримськотатарської національності.

Указом Президента України №518/99 від 18 травня 1999 р. утворено Раду представників кримськотатарського району при Президентові України. До складу Ради було включено 33 члени Меджлісу кримськотатарського народу (весь склад Меджлісу). Головою Ради представників призначено Голову Меджлісу кримськотатарського народу, народного депутата України Мустафу Джемільєва.

Рада представників кримськотатарського народу є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, основними завданнями якої є участь у реалізації заходів щодо вирішення політико-правових, соціально-економічних, культурних та інших проблем, пов'язаних з поверненням та облаштуванням кримських татар, підготовка та внесення пропозицій Президентові України щодо шляхів вирішення цих проблем, участь у розробленні проектів актів законодавства України та державних програм із зазначених питань.

За роки української незалежності в законодавчій площині було розв'язано низку гострих проблем, зокрема щодо набуття прав, тобто питання про набуття раніше депортованими українського громадянства, і передбачено вирішення низки складних соціально-економічних питань. Для розв'язання різноманітних проблем раніше депортованих ухвалювалися державні програми та постанови, видавалися розпорядження, доручення Президента України. Варто зауважити, що в фінансово-економічному плані українська держава фактично самотужки вирішує відповідні питання.

Економічні умови здійснення державної політики у сфері облаштування, адаптації та інтеграції колишніх депортованих в українське суспільство – це гарантоване державне фінансування відповідних заходів.

Державою з 1991 року окремим рядком передбачаються видатки на облаштування депортованих. Бюджетні кошти направляються, головним чином, на будівництво житла, інженерних комунікацій, об'єктів соціально-культурного призначення.

Так, за попередні чотирнадцять років на капітальне будівництво для облаштування репатріантів було витрачено 818,4 млн. гривень, що дало змогу побудувати 400 тис. кв. метрів житла, 7 шкіл на 2043 учнівських місця, прокласти 793 кілометрів водопроводів, 1144 кілометрів ліній електропередачі, 110 кілометрів доріг, 178 кілометрів газопроводу та ввести в експлуатацію інші об'єкти соціально-культурної інфраструктури.

Держбюджетом України на 2006 р. на заходи, пов'язані з облаштуванням депортованих осіб, передбачено виділити 71,4 млн. грн., із них 67,0462 млн. грн. - на капітальне будівництво і 4,3538 млн. грн. – на соціально-культурну мережу.

Поряд із вирішенням політико-правових, соціально-економічних проблем облаштування депортованих велике значення має розв'язання проблем адаптації та інтеграції репатріантів в українське суспільство.

Важливим аспектом соціально-культурної адаптації репатріантів, на який останнім часом спрямована увага Уряду, є сприяння розвитку народної освіти, навчанню дітей рідної мови. На сьогодні в Автономній Республіці Крим функціонують 15 шкіл з кримськотатарською мовою навчання і 133 класи з поглибленим вивчення кримськотатарської мови у 62 школах з російською мовою навчання. Забезпечено вивчення кримськотатарської мови у Херсонській області: у Генічеському районі на базі Новоолексіївської ЗОШ №1 кримськотатарську мову вивчають як предмет 440 учнів, у Новотроїцькому районі 42 учні мову вивчають факультативно.

Урядом України розроблено низку заходів, які передбачають забезпечення випуску підручників, іншої навчальної літератури для задоволення просвітницьких потреб кримських татар, надання конкретної допомоги Республіканській кримськотатарській бібліотеці імені І. Гаспринського, Кримському етнографічному музею, республіканським

культурно-етнографічним центрам розвитку образотворчого та театрального мистецтва.

Кваліфіковані національні кадри готує Кримський державний інженерно-педагогічний університет, Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, де діють факультети кримськотатарської мови та літератури. У Сімферопольському педагогічному училищі навчаються майбутні вчителі шкіл з кримськотатарською мовою навчання.

Кримськотатарською мовою видаються дві газети («Къырым» та «Янъы дюнъя»), на Державній ТРК „Крим” працює кримськотатарська редакція, мовлення якої становить 7% від загального мовлення компанії.

На сьогодні Урядом України підготовлено проект Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2010 року.

Загалом реалізація передбачених державою заходів, пов'язаних із облаштуванням та адаптацією репатріантів, суттєво поліпшила рівень забезпечення всіх репатріантів основними елементами соціальної інфраструктури.

З метою врегулювання правового статусу осіб, депортованих за національною ознакою, визначення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо репатріантів Урядом розроблено проект Закону України “Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою”, який був прийнятий Верховною Радою України 24 червня 2004 року. Проте, Президент України повернув його на доопрацювання з метою вдосконалення редакції прийнятого Закону, приведення його у відповідність до Конституції та інших законів України.

Нині Закон України „Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою” внесений на повторний розгляд Верховною Радою України.

На сьогодні депортовані кримські татари та їх нащадки можуть набути громадянство України відповідно до Закону України „Про громадянство України” та міжнародних договорів України з питань громадянства, які регулюють підстави та порядок набуття громадянства України. 18 січня 2001 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону України „Про громадянство України”, який набрав чинності 1 березня 2001 року.

На відміну від попереднього законодавства України про громадянство зазначений закон не встановлює строків для набуття громадянства України особами, які є вихідцями з України. Законом значно спрощена процедура набуття громадянства України. Так, якщо раніше головною перешкодою на шляху набуття громадянства України було підтвердження факту відсутності іноземного громадянства, то за чинним законодавством особа, яка сама або хоча б один з її батьків, дід чи баба, повнорідні брат чи сестра народилися або постійно проживали до 16

липня 1990 року на території, яка стала територією України відповідно до статті 5 Закону України „Про правонаступництво України”, і є особою без громадянства або іноземцем, що взяв зобов’язання припинити іноземне громадянство, та подала заяву про набуття громадянства України, а також її діти реєструються громадянами України.

**Національний склад населення України за підсумками
Всеукраїнського перепису населення 2001 року**

Україна – держава з поліетнічним складом населення.

За даними останнього перепису населення, який відбувся у 2001 році, в державі нараховувалось 37,5 млн. українців (77,8 % від загальної кількості населення) і 10,9 млн. (22,2 %) представників понад 130 національностей.

Найчисельнішою національною меншиною країни є росіяни – 8,3 млн. осіб або 17,3% всього населення.

Наступних **шістнадцять етнічних груп** нараховують від 300 тис. осіб: до 30 тис. осіб, це: білоруси-275,8 тис (0,6% населення), молдовани – 258,6 тис. (0,5%), кримські татари- 248,2 (0.5 %), болгари - 204,6 тис. (0,4%), угорці-156,6 тис. (0,3%), румуни - 151,0 (0,3%), поляки - 144,1 тис. (0,3%), євреї-103,6 тис. (0,2%), вірмени -99,9 тис. (0,2%), 91,5 тис греки (0,2%), татари - 73,3 тис. (0,2%), цигани (рома) 47,6 тис. (0,1%), азербайджанці - 45,2 тис. (0,1%), грузини - 34,2 тис. (0,1%), німці- 33,3 тис. (0,1%), гагаузи-31,9 тис. (0,1%).

Наступні 13 етнічних груп нараховують від 12 тис. осіб до – до 3 тис. осіб: це- корейці, узбеки, литовці, словаки, чехи, казахи, латиші, осетини, таджики, башкири, туркмени, албанці, ассирійці.

Решта національностей мають чисельність від 3 тис. чол.1 тис. осіб.

Таблиця №1

Динаміка найбільш чисельних національних спільнот в Україні (1989-2001 рр.)

	Кількість тис. осіб 2001 р.	Кількість тис. осіб 1989 р.	У % до підсумку	
			2001 р.	1989 р.
1. Росіяни	8334,1	11355,6	17,3	22,1
2. Білоруси	275,8	440,0	0,6	0,9
3. Молдовани	258,6	324,5	0,5	0,6
4. Болгари	204,6	233,8	0,4	0,5
5. Угорці	156,6	163,1	0,3	0,3
6. Румуни	151,0	134,8	0,3	0,3
7. Поляки	144,1	219,2	0,3	0,4
8. Євреї	103,6	486,3	0,2	0,9
9. Вірмени	99,9	54,2	0,2	0,1
10. Греки	91,5	98,6	0,2	0,2
11. Татари	73,3	86,9	0,2	0,2
12. Цигани	47,6	47,9	0,1	0,09
13. Азербайджанці	45,2	37,6	0,1	0,07
14. Грузини	34,2	23,5	0,1	0,05

15. Німці	33,3	37,8	0,1	0,07
16. Гагаузи	31,9	32,6	0,1	0,06

Таблиця 2

Динаміка чисельності національних спільнот чисельність, яких складає від 30 тис. – до 3 тис. осіб в Україні (1989-2001 рр.)

	Кількість тис.осіб 2001 р.	Кількість тис.осіб 1989 р.	У % до підсумку	
			2001 р.	1989 р.
1. Корейці	12,7	8,7	0,03	0,02
2. Узбеки	12,4	20,3	0,03	0,04
3. Литовці	7,2	11,3	0,01	0,02
4. Словаки	6,4	7,9	0,01	0,02
5. Чехи	5,8	9,1	0,01	0,02
6. Казахи	5,5	10,5	0,01	0,02
7. Латиші	5,1	7,1	0,01	0,01
8. Осетини	4,8	6,3	0,01	0,01
9. Таджики	4,3	4,4	0,008	0,01
10. Башкири	4,2	7,4	0,008	0,01
11. Туркмени	3,7	3,4	0,007	0,01
12. Албанці	3,3	3,3	0,006	0,01
13. Ассирійці	3,1	2,8	0,006	0,01

Таблиця 3

Динаміка чисельності національних спільнот чисельність, яких становить від 3 тис. – до 300 осіб в Україні (1989-2001 рр.)

	Кількість тис.осіб 2001 р.	Кількість тис.осіб 1989 р.	У % до підсумку	
			2001 р.	1989 р.
1. Естонці	2,9	4,2	0,005	0,01
2. Курди	2,1	-	0,004	-
3. Караїми	1,2	1,4	0,002	0,0
4. Комі-перм'яки	1,1	2,1	0,002	0,0
5. Киргизи	1,0	2,3	0,002	0,0

Таблиця 4

Етноси, кількість яких складає від 1 тис. осіб до 300 осіб

1.Кримчаки	0,4	-	0,0008	-
2.Буряти	0,4	-	0,0008	-
3.Турки-месхетинці	0,3	-	-	-

Таблиця 5

Мовні ознаки найбільш численних етносів України

	Вважали рідною мовою, у %			
	мову своєї національності	українську	російську	іншу мову
українці	85,2	X	14,8	0,0
росіяни	95,9	3,9	X	0,2
білоруси	19,8	17,5	62,5	0,2
молдавани	70,0	10,7	17,6	1,7
кримські татари	92,0	0,1	6,1	1,8
болгари	64,2	5,0	30,3	0,5
угорці	95,4	3,4	1,0	0,2
румунни	91,7	6,2	1,5	0,6
поляки	12,9	71,0	15,6	0,5
євреї	3,1	13,4	83,0	0,5
вірмени	- 50,4	5,8	43,2	0,6
греки	6,4	4,8	88,5	0,3
татари	35,2	4,5	58,7	1,6
цигани	44,7	21,1	13,4	20,8
азербайджанці	53,0	7,1	37,6	2,3
грузини	36,7	8,2	54,4	0,7
німці	12,2	22,1	64,7	1,0
гагаузи	71,5	3,5	22,7	2,3

інші національності	32,6	12,5	49,7	5,2
------------------------	------	------	------	-----

**СПИСОК
КЕРІВНИКІВ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН УКРАЇНИ**

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Адреса
1.	Аванесян Ашот Дадікоєвич - президент Спілки вірмен України	01133, м. Київ, бульвар Л. Українки, 26, к. 401, т. 285-42-14, 284-90-71
2.	Гайдош Іштван Ференцович - голова Демократичної спілки угорців України, народний депутат України	01008, м. Київ, вул. Банкова, 5/7, тел. 255-42-64
3.	Григоріченко Петро Дмитрович - президент Всеукраїнської спілки громадських організацій „Конгрес Ромен України”	01001 м. Київ, вул. Мала Житомирська, 9-б, тел./ факс 278-87-11
4.	Ефендієв Октай Зія-огли - голова Конгресу азербайджанців України	04071, м. Київ, вул. Хорива, 3-а, тел. 463-77-51
5.	Єрмолова Валентина Іванівна - голова Всеукраїнського товариства російської культури "Русь"	02156, м. Київ, вул. Міллотенка, 11, кв. 9, тел. 544-21-95
6.	Зісельс Йосип Самійлович - голова Асоціації єврейських громадських організацій та общин України, віце-президент Конгресу національних громад України	03049, м. Київ, вул. Курська, 6, тел. 248-36-34; 248-36-70; 248-53-77
7.	Кіссе Антон Іванович - президент Асоціації болгарських національно-культурних товариств та організацій України, народний депутат України	65026, м. Одеса, пров. Віще - адмірала Жукова, 9, тел. (048) 722-64-04, 722-32-65,
8.	Костецький Станіслав Янович - голова Спілки поляків України	01054, м. Київ, вул. Гоголівська, 23, тел. 486-31-77
9.	Куценко Григорій Петрович - голова Асоціації „За міжнаціональний мир і злагоду в Україні”	04 050, м. Київ, вул. Мурашко, 4, кв. 27, тел. 484-54-72
10.	Левітас Ілля Михайлович – президент Ради національних товариств України та Єврейської ради України	01 103, м. Київ, вул. Німанська, 7, тел. 296-39-61, факс 295-96-04
11.	Лейсле Володимир – голова Всеукраїнського об'єднання “Німецька молодь в Україні”	
12.	Лі Світлана Денхаківна - президент Асоціації корейців України	02091, м. Київ, вул. Харківське шосе, 168-б, кв. 111, тел./факс 278-89-52; 278-52-55
13.	Літневська Маре - Голова Естонського земляцтва в Україні	03190, м. Київ, вул. Цюрюпинська, 2, кв. 85, тел. 443-07-39
14.	Максимов Сергій Володимирович -	04071, м. Київ, вул. Щекавицька,

	президент Єврейської конфедерації України	29, тел. 463-70-75
15.	Мозер Георгій Едуардович - голова Ради німців України	01032, м. Київ, вул. Л.Толстого, 1-а, т.244-27-05, т.244 -32-40
16.	Монастирський Аркадій Ілліч - генеральний директор Всеукраїнської благодійної організації „Єврейський фонд України"	01034, м.Київ, вул. Пушкінська, 10-б, тел./ факс 279-65-42; 278-77-93
17.	Мухіна Людмила Федорівна - голова Чеської національної Ради України	03115, м.Київ, вул. Генерала Вітрука, 3/11, кв.5 тел./ факс 424-76-36
18.	Олару Костянтин Васильович - голова Християнсько-демократичного альянсу румунів України	58002, м.Чернівці, вул. Барбюса, 38/4, тел./ факс (0372) 51-25-51
19.	Ормелі Володимир Юрійович - голова Всеукраїнської асоціації кримських караїмів „Кримкарайлар"	95000, м. Сімферополь, вул. Чехова, 13, тел. (0652) 27-60-57 (0652) 27-60-57
20.	Оржехівська Ірина Олександрівна - голова Всеукраїнської спілки білорусів України	04116, м.Київ, вул. Шолуденка, 16, кв.25, тел. 236-61-72
21.	Потапова Алла В'ячеславівна - президент Всеукраїнського національного культурно-просвітницького товариства "Русское собрание"	02125, Київ, б-р Перова, 30, к. 18, тел. 540-87-62, факс 244-05-50
22.	Пурім Юрій Мойсейович - голова Кримського культурно-просвітнього товариства кримчаків "Кримчахлар"	м.. Сімферополь, вул. Крилова, 54, тел..(0652)24-12-08
23.	Проценко-Пічаджі Олександра Іванівна – голова Федерації грецьких товариств України	87515, м. Маріуполь, вул. Греська, 63 тел./ факс (0629) 34-91-24; 34-96-14; 34-92-97
24.	Свістунов Олександр Григорович - голова Всеукраїнської громадської організації „Руський Рух України"	02206, м. Київ, вул. А.Малишко,21-а, оф.112 тел./ факс 543-26-83, тел. 202-98-69, 543-26-82
25.	Суліна Валентина Федорівна – Президент Асоціації німців України	01032, м. Київ, вул. Льва Толстого 29,оф.1, тел. 244-32-40
26.	Фельдман Олександр Борисович - президент Асоціації національно-культурних об'єднань України, народний депутат України	01 034, м. Київ, вул. Пушкінська, 9-б, оф.64 тел. 278-44-97
27.	Фетеску Анатолій Семенович - президент всеукраїнської національно-культурної молдовської асоціації "Лучаферул"	65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83, к. 827 тел. (0482) 28-34-55; 28-37-11, 45- 39-75
28.	Фукс Андрій Едуардович - голова міжнародного товариства німців "Відергебурт"	61050, м. Харків, пл. Руднєва.19-а, а/с 9440, тел. (0572) 20-67-06, тел./ факс 731-41-82
29.	Холін Олександр Іванович - президент Спілки греків України	83042, м. Донецьк, вул.Острозького,2, кв.2 тел. (0622) 69-53-41

30.	Хмельова Емілія Павлівна - голова Федерації польських організацій в Україні	79000, м. Львів, вул. Яворницького, 3-а, кв. 62, тел. (0322) 72-74-30
31.	Хуснутдінов Канафія Місбахетдінович - президент Всеукраїнського татарського культурного центру "Туган Тел"	03062, м. Київ, вул. Невська 10-а, тел./факс 449-65-46
32.	Шуров Костянтин Вікторович - голова Всеукраїнської організації „Російська община України"	04205, м. Київ, Оболонський проспект, б. 9, кв. 2 18 тел. 410-24-21
33	Федіркене Джулія Еляна Альматівна - Голова всеукраїнської спілки громадських організацій "Громада литовців України"	02192, м. Київ, вул. Малишка, 3, кв. 140, тел. /факс 543-28-53

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

ДРУКОВАНІ ЗМІ

2004	Друковані змі (всього)	Кількість	Змішані мови
	4335 загальнодержавної сфери розповсюдження		3500
1.	російською	2728	рос/укр 3567
2.	угорською	10	-
3.	болгарською	2	болг/укр/рос. 4
4.	польською	5	3
5.	румунською	6	4
6.	кримськотатарською	4	12
7.	молдовською	1	-
8.	німецькою	3	11
9.	білоруською	1	2
10.	їдиш	1	1
11.	іврит		1
12.	вірменською		1
13.	естонською		1
14.	узбецькою		2
15.	караїмською		1
16.	ромською		1
17.			

Паралельними випусками :

Українською та іншими мовами виходить 3867 змі, з них російською- укр та інш. мовами – 3802, угорською- 8, польською- 37, болгарською- 4, румунською – 4, їдиш-1, іврит-1, кримськотатарською- 3, грецькою- 3, німецькою-112, молдовською- 2, вірменською-3, татрською- 2, словацькою – 2, білоруською –4, корейською-2, азербайджанською-1, грузинською-1, чеською_ 4, литовською- 2, латвійською- 1.

ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ

Національна телерадіокомпанія України веде мовлення власного виробництва державною мовою, ліцейзійні програми- 97% українською мовою. У Державній ТРК “ Всесвітня служба “Українське телебачення і радіомовлення” здійснюється мовлення російською, польською, німецькою мовами (3,5 % від загального

обсягу на рік).

Повністю державною мовою здійснюють мовлення такі обласні і регіональні телерадіокомпанії: Івано-Франківська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Черкаська та Херсонська.

Крім того, ці ОДТРК використовують російську мову, а також інші мови у відповідності з ліцензійними документами, виданими Національною Радою.

РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ:

ОБЛАСТІ ОДТРК	Загальна кільк. год. на рік	% рос. мовою	Загальна к- сть год. на рік	% рос. мовою
	Теле- мовлення		Радіо мовлення	
Вінницька	5302	10%	4975	5%
Дніпропетровська	5785	25%	-	-
Донецька	4380	42%	5037	35%
Луганська	4200	50%	-	-
Запорізька		25%	-	-
ДРТК Крим	2881,6	46,5 %	1549	76,5%
Миколаївська	3978,5	10,0%	3346,5	5,%
Одеська	4970	32,7	1928	10%
Полтавська	3164,5	5%	7140,5	5%
Херсонська	4380	5%	6257	5%
Хмельницька	5329	2%		
Тернопільська	720	5%	2050	5%
Севастополь	7300	35%	725	46%
РДТРК				
Сумська	615	13,7%	676,3	0,9%
Черкаська	2255	0,2%	2117	0,3%

Крім того, окремі державні телерадіомовні компанії України готують до ефіру телерадіопроеграми мовами національних меншин:

ДТРК, ОДТРК	МОВИ
ДТРК "Крим", Одеська ОДТРК	болгарська
ДТРК "Крим"	вірменська
Одеська ДРТК	молдовська
Одеська ДРТК	гагаузька
Донецька ОДРТК	білоруська
ДРТК Крим	грецька
ДРТК "Крим", Севастопольська РДТРК	кримськотатарська
ДРТК "Крим, Закарпатська ДРТК,	німецька

Чернівецька ОДРТК	
Чернівецька ОДРТК	єврейська
Чернівецька ОДРТК, Закарпатська ОДРТК	румунська
Закарпатська ОДРТК	угорська
Житомирська ОДРТК	чеська
Закарпатська ОДРТК	словацька
Рівненська, Хмельницька, Донецька, Чернівецька, Житомирська ОДРТК	польська

Річний обсяг телерадіопередач зазначеними мовами, крім російської становить 2178 год., щоквартальні обсяги складають близько 534 год. В основному їх періодичність від 1-2 разів на місяць.

Крім того, Закарпатська ДТРК в україномовних програмах щомісяця висвітлює життєдіяльність ромських національно-культурних товариств регіону.

Запорізька ДТРК готує для представників національних меншин програми "Родина", "Мій рідний край", „Ми-українські” „Джерело”, "Жива історія Запоріжжя”.

Донецька ОДРТК висвітлює життя греків Приазов'я у програмі "Калімера", євреїв "Тхія". Крім цього, діють програми „Земляки”, " Україна – рідний край”.

Севастопольська РДТРК реалізує програми "Вірменія – любов моя", для білорусів "Батьківщина", "Рідна мова" для башкир та татар, "Шолом" – для євреїв.

Полтавська ДТРК присвячує передачі для представників грузинського, вірменського та єврейського етносів.

Черкаська ОДРТК присвячує свої передачі для ромів, вірмен та євреїв.

Харківська ОДТРК – для євреїв.

Кіровоградська – для болгар, молдован, євреїв.

Чернігівська – для єврейської, азербайджанської, ромської, німецької, грецької та асирійської громад.

Херсонська ОДРТК подає інформацію про національні меншини у відповідній рубриці "В сім'ї вольній, новій”.

Миколаївська ОДТРК має рубрику "У Раді національних меншин області”.

Позитивну роль відіграє Міжнародний фестиваль телевізійних і радіопрограм для національних меншин " Мій рідний край”, який проводиться під егідою Закарпатської ОДТРК.

У м. Кам'янці – Подільському щорічно проводиться фестиваль національних меншин "Сім культур”, який транслює Хмельницька ОДТРК.